

BIOEKONOMI OCH HÄLSA
HÅLLBAR KONSUMTION
OCH PRODUKTION I

Hållbarhetsutvärderingar av sjömat i Sverige - nyckelfrågor för mer behovsbaserade verktyg

Sara Hornborg och Anna Axelsson

RISE Rapport 2023: 102

Hållbarhetsutvärderingar av sjömat i Sverige - nyckelfrågor för mer behovsbaserade verktyg

Sara Hornborg och Anna Axelsson

Abstract

Sustainability assessments of seafood from capture fisheries – key issues for a more needs-based tool

Defining what may be seen as sustainable seafood is complex – there is a multitude of aspects and production systems to consider. As a response to this challenge, several market-based assessments exist today with the aim to simplify and support promotion of sustainable seafood. In Sweden, the most important ones are the WWF Sustainable Seafood Guide, the certification Marine Stewardship Council (MSC) and the Swedish label for organic food (KRAV). Due to challenges identified with these existing assessments, companies may also have their internal assessments. One example is the company Orkla who has done their own seafood sustainability assessment since 2009. To secure a long-term sustainable seafood sector in Sweden, there is a need for improved understanding of the different tools, and if and how a more needs-based tool could be developed for the industry in Sweden. The purpose of this report is to provide an overview of the different tools, gather input from actors along the value chain on their needs and provide a basis for discussion on alternative paths ahead. Overall, the report finds both similarities and differences between the tools. Mixed messages are conveyed for the same products when assessed by the different tools, highlighting current challenges for value chain actors, and examples are provided where and how differences may arise. To this end, current situation cause confusion for companies who want to set their sustainability targets related to sustainable seafood. Cost-effectiveness could also be improved by increased collaboration, but it is unclear how this best may be achieved.

Key words: certification, seafood, sustainability, fisheries

RISE Research Institutes of Sweden AB

RISE Rapport 2023: 102

ISBN: 978-91-89821-81-1

2023

Innehåll

Abstract	1
Innehåll	2
Förord	3
Sammanfattning	4
1 Bakgrund	5
2 Metod	6
2.1 Genomgång av verktyg	6
2.2 Behovsanalys	6
2.3 Jämförelse.....	7
3 Resultat	8
3.1 Beskrivning av verktygen.....	8
3.1.1 Marine Stewardship Council (MSC)	8
3.1.2 Fiskguiden från WWF	11
3.1.3 KRAV	14
3.1.4 Orkla Foods	17
3.2 Behovsanalys	19
3.2.1 Dagligvarubranschen.....	19
3.2.2 Food Solutions.....	20
3.3 Jämförelser	20
3.3.1 Översikt av de olika verktygen.....	20
3.3.2 Exempel på utkomst för olika produkter	23
4 Skillnader, likheter och nyanser av hållbarhet	24
4.1 Styrkor	24
4.2 Svagheter	24
4.3 Olika nyanser av hållbarhet.....	25
5 Sammanfattande diskussion	27
6 Slutsatser	29
Tack	30
Appendix 1	

Förord

Blå mat – centrum för framtidens sjömat har till syfte att ta vara på den enorma potential som finns i produktion av näringsriktig mat från svenska vatten och därmed göra Sverige till en ledande producent av hållbar sjömat. I centrumbildningen samlas akademiska parter (universitet och forskningsinstitut) samt externa parter (företag, regioner och organisationer verksamma inom sjömatssektorn). Genom nationella samarbeten ska innovativa cirkulära lösningar, ökad kunskap och stärkt marknad utvecklas – och därmed skapa förutsättningar för en långsiktig och bärkraftig produktion av sjömat.

Hållbar sjömat är ett ledord för Blå mat. Medel avsatta för satellitprojekt ska stimulera behovsbaserad forskning och samverkan. Projektteamen ska bestå av minst en akademisk och minst en extern partner från Blå mats partnerskap. Denna rapport är resultatet av ett projekt finansierat av dessa medel och har utförts av RISE i samarbete med Orkla Foods Sverige.

Sjömatsindustrin behöver säkra långsiktig tillgång på råvara. Aktörer som Orkla Foods har därför en ambition att driva hållbarhetsfrågor vilket i sin tur kan skapa konkurrensfördelar utifrån kundernas krav. De viktigaste verktygen idag för svenska marknaden har dock utmaningar. Blå Mats vision innefattar ökad kunskap och stärkt marknad för att Sverige ska kunna bli en ledande leverantör av hållbar sjömat. För detta krävs en bransch som har rätt förutsättningar i form av verktyg som redan i inköpsprocessen kan utvärdera hållbarhet. En genomgång av verktyg som används idag, inklusive förbättringsförslag, är en viktig pusselbit för att åstadkomma detta.

Sammanfattning

Sjömat är en komplex livsmedelsgrupp då den består av tusentals arter som kan produceras på olika sätt – med olika utmaningar och fördelar vad gäller miljömässig hållbarhet. Det finns därför olika verktyg som tagits fram som standardiserar och förenklar bedömningar, dock med olika tillvägagångssätt vilket kan leda till olika utkomst. Det finns därför ett behov av att genomlysna hur de olika verktygen fungerar och identifiera hur man kan skapa ett mer behovsanpassat verktyg för hållbarhetsutvärderingar för den svenska sjömatmarkanden.

Utvärderingen av befintliga verktyg genomfördes av RISE under våren 2023 och baseras på information som antingen gick att hitta kring de olika verktygen genom standarder och metoddokument eller tillhandahölls genom direktkontakt med ansvariga för respektive verktyg. Orkla utförde dessutom en behovsanalys hos sina kunder (detaljhandel, offentlig verksamhet och storhushåll), samt internt. Dessutom studerades utkomsten av ett urval av sjömatprodukter. Sammanlagt utgjorde dessa olika källor basen för en jämförelse av de olika verktygen vad gäller att identifiera styrkor, svagheter, markanta skillnader och potential till förbättring.

Genomgången av verktygen visar att MSC har en standardiserad och komplex bedömningsprocedur som tar lång tid och är kostsam. WWF:s Fiskguiden har också en standardiserad process, men som går fortare och är betydligt billigare. Båda använder sig av poängsättningar och tröskelvärden för de olika rekommendationerna. KRAV har ett begränsat utbud av certifierade produkter, vilka behöver vara certifierade av MSC samt uppfylla ytterligare regler satta av KRAV. MSC och KRAV är de enda initiativen som certifierar hela värdekedjan, d v s kan garantera spårbarhet. Orklas interna verktyg kan ses som en variant som utgår från en del av de element som finns i de existerande verktygen, med de största skillnaderna att utvärderingen inte sker av oberoende expert, antalet produkter som utvärderas är begränsat till produkter av intresse för företaget samt omfattningen av utvärderingen (aspekter som beaktas) är smalare.

Behovsanalysen visar att alla aktörer vill ha en tredjepartsgranskad utvärderingsmodell. De önskar även en mer dynamisk utvärdering för att bättre kunna bemöta utmaningar från en dynamisk marknad. De olika bedömningarna för ett urval av sjömatprodukter på svenska marknaden visar att budskapen som ges från de olika existerande verktygen kan vara helt motsatta.

Flera slutsatser kan dras från denna rapport. Det finns ett stort behov av att skapa ökad förståelse och samsyn inom branschen kring hur respektive aktör bäst kan verka för att skapa förutsättningar för en långsiktigt hållbar sjömatsektor i Sverige. Hållbarhetsutvärderingar innebär en komplex avvägning mellan praktisk tillämpbarhet och omfattning av hållbarhetsfrågor – ju fler aspekter som beaktas och ju striktare krav som sätts, desto mindre andel kan definieras som hållbara. Vissa förändringar är dessutom svåra att få till genom konsumentval, exempelvis att minska riskerna med bottentrålning samt politiska dispyter kring kvotsättningar, vilket belyser dilemmat att förvaltningen av fisket måste agera som del av en värdekedja av hållbart producerad sjömat. Rapporten avslutas med att tänkbara, alternativa vägar framåt presenteras.

1 Bakgrund

Sjömat är en komplex livsmedelsgrupp då den består av tusentals arter som i sin tur kan produceras på många olika sätt runt om i världen. Olika produkter och produktionssystem har både olika miljömässiga utmaningar och fördelar, vilket skapar utmaningar för aktörer i kedjan vad gäller att kunna bedöma vad som är hållbart. För att förenkla dessa bedömningar har olika verktyg tagits fram som utgår från standardiserade utvärderingar. De idag viktigaste externa verktygen som används för svenska marknaden är miljömärkningar som Marine Stewardship Council (MSC), samt Världsnaturfonden (WWF:s) konsumentguide (härefter Fiskguiden). Verktygens övergripande syfte är att verka för ökad hållbarhet och förbättringar inom branschen samt fungera som vägledande för konsumenter och inköpare av sjömat. Den vetenskapliga litteraturen såväl som aktörer inom livsmedelsbranschen har dock identifierat brister inom utvärderingarna, som för Orkla Foods Sverige (härefter Orkla) och andra företag inom livsmedelsbranschen innebär följande utmaningar:

- i. Förlust av MSC-certifiering på grund av bristfällig fiskeripolitik stänger möjligheten att fortsatt sälja produkter till kunder som satt miljömärkning som inköpskriterium.
- ii. Fiskguiden är ett komplement till MSC efter fränkoppling från certifiering men brister i sin transparens med avseende på hur produkten fått sin rekommendation.
- iii. Ett företag har längre planering kring råvaran än på årsbasis. Vissa produkter kan behöva lång tid att färdigställas efter inköp av råvara – en råvara som vid tidpunkten för inköp hade grönt ljus eller var certifierad men som fått förändrad rekommendation eller förlorat certifiering när det är dags för försäljning. Det kan även finnas lager av en råvara som plötsligt får rött ljus. Detta skapar en risk för ett företag då det kan bli svårt att sälja dessa råvaror.

Under mer än tio år har Orkla löst detta genom att utveckla ett eget verktyg för interna utvärderingar. Nu ser Orkla ett behov av att i) utvärdera sin metod, samt ii) identifiera utvecklingsmöjligheter för denna.

Syftet med det här projektet är att översiktligt beskriva och utvärdera befintliga verktyg för hållbarhetsutvärderingar av sjömat, inklusive Orklas, och skapa ett diskussionsunderlag för utveckling av en möjlig branschgemensam metod som är behovsanpassad – från inköp av råvara till försäljning. En långsiktig vision är ett enhetligt och transparent arbetssätt som alla företag kan tillämpa för planering och inköp av hållbar sjömat.

2 Metod

2.1 Genomgång av verktyg

RISE skapade en utvärderingsmatris som inkluderade metodmässiga aspekter (uppdateringsfrekvens, hur utvärdering går till, etc.) samt relevans (miljöaspekter som utvärderas, täckning av produkter på marknaden, etc.). Utifrån dessa kriterier kartlade RISE fyra verktyg som används för hållbarhetsutvärdering av sjömat på svenska marknaden idag: MSC, Fiskguiden från WWF, KRAV samt Orklas interna verktyg. Utredningen avgränsades till utvärderingar av produkter från fiske då dessa produkter är mer dynamiska (stora förändringar kan ske från ett år till ett annat) jämfört med odlad sjömat och skapar därmed mer förändringar för branschen från år till år.

Tillgänglig information om de olika verktygen inhämtades sedan från litteraturen och respektive verktygs hemsidor under mars 2023:

- MSC (<https://www.msc.org/se> samt <https://www.msc.org/>)
- Fiskguiden (<https://www.wwf.se/fiskguiden/>; <https://www.wwf.se/hav-och-fiske/wwf-och-fiske/> samt https://wwf.panda.org/act/live_green/out_shopping/seafood_guides/methodology/)
- KRAV (<https://www.krav.se/> samt <https://regler.krav.se/regler2023>)

RISE genomförde även enskilda intervjuer med representanter från de olika initiativen under mars-maj 2023 för att kunna ställa uppföljande och klargörande frågor. För Orklas verktyg erhöles information och underlag till stor del via direktkontakt med kontaktpersoner från företaget.

2.2 Behovsanalys

Orkla genomförde en analys av vilka interna och externa behov som finns kring ett framtida gemensamt verktyg för hållbarhetsutvärdering av sjömatprodukter från fiske. Analysen baserades främst på synpunkter från sälj- och kundsidan, vilket omfattade Orkla inklusive systerbolag, dagligvarubranschen (Axfood, COOP och ICA) samt Food Solutions (HoReCa, offentlig verksamhet och storhushåll). Via underlag från en konsumentkontakt fanns till viss del även konsumentperspektivet med under analysen.

Underlaget för analysen bestod av ett antal frågor som Orkla skickade via mail till personer inom företaget som ansågs ha god insikt i och kännedom om externa aktörers behov. Frågorna berörde vad som saknas med befintliga verktyg, vad som efterfrågas kring ett nytt verktyg samt hur det ska kunna användas och skapa mervärden för kund/konsument. Frågorna diskuterades även under interna möten inom Orkla samt med Orklas nordiska systerbolag. Analysen genomfördes under april-maj 2023 och resultatet rapporterades till RISE under ett projektmöte samt genom delning av förfrågningsunderlag och mailkorrespondens.

2.3 Jämförelse

Baserat på genomgången av verktygen och behovsanalysen jämfördes de fyra verktygen i syfte att identifiera styrkor, svagheter, markanta skillnader och potential till förbättring. Detta gjordes genom att beakta aspekter kring exempelvis de olika verktygens avgränsningar av hållbarhetsaspekter som inkluderas, hur bedömningar görs, vad som krävs för godkänt/underkänt samt val av dataunderlag. Genom intervjuer med representanter för de olika verktygen försökte även en bättre förståelse för synen på hållbarhet skapas, och vilken roll respektive verktyg ser sig spela, genom att exempelvis ställa frågor om synsätt kring styrkor och svagheter samt hur man arbetar med förbättringar av verktygen.

Utöver en generell jämförelse av verktygen studerades även utkomsten för några relevanta produkter för svenska marknaden. Urvalet gjordes tillsammans med Orkla och baserades på intresse och aktualitet (volymmässigt eller omdiskuterade) och kan motiveras enligt följande:

- Skarpsill (Kattegatt, Skagerack): saknar MSC-certifiering men är en resurs där det finns en ambition att nyttja mer till direkt humankonsumtion istället för nuvarande primära användningsområde (fiskmjöl och olja).
- Nordhavsräka (Skagerack): marginell volym på svenska marknaden men kontroversiell produkt under de senaste åren.
- Torsk (Barents hav): volymmässigt viktig produkt.
- Sill (norsk vårlekande): volymmässigt viktig produkt, som dock förlorat sin MSC-certifiering på grund av politisk oförmåga att enas om fördelning av fiskekvoter mellan de länder som fiskar.

3 Resultat

3.1 Beskrivning av verktygen

3.1.1 Marine Stewardship Council (MSC)

3.1.1.1 Grundprinciper

Marine Stewardship Council (MSC) är en internationell och icke-vinstdrivande organisation, grundad 1997 av WWF och Unilever. MSC erbjuder ett certifierings- och miljömärkningsprogram för sjömatprodukter från yrkesfiske med den övergripande visionen:

”Vår vision är ett hav som myllrar av liv. Havet ska också kunna förse oss människor med mat, både idag och för all framtid.”

Eftersom värdekedjorna för sjömat är långa och komplexa har de tagit fram två standarder, en för hållbart fiske samt en för att kunna garantera spårbarhet från fiske fram till konsument. Det finns även en gemensam standard mellan ASC och MSC för odlade och vildskördade alger. I standarden för hållbart fiske utgår MSC från tre övergripande principer, med sammanlagt 25 definierade indikatorer som fisket måste uppfylla för att produkten ska kunna certifieras:

- *Hållbara fiskebestånd:* Fisket får inte orsaka överfiske eller utarmning av exploaterade populationer och ska kunna fortsätta på obestämd tid utan att resursen utarmas.
- *Minimera påverkan på miljön:* Det ska kunna säkerställas att det ekosystem som fisket är beroende av upprätthålls avseende struktur, produktivitet, funktion och mångfald.
- *God fiskeförvaltning:* Lokala och internationella lagar och förordningar ska följas och ett effektivt förvaltningssystem samt beredskap för förändrade förhållanden i havsmiljön ska finnas på plats.

MSC kallar dessa för sina tre grundprinciper. Certifieringsprocessen är öppen för alla former av fisken förutom vissa undantag. Dessa inkluderar exempelvis fisken som riktar in sig på vissa artgrupper (amfibier, reptiler, fåglar eller däggdjur), använder särskilt destruktiva fiskemetoder (som gift, sprängmedel) eller har åtalats för tvångsarbete de senaste två åren. Dessa fisken kan inte ingå en certifieringsprocess.

För spårbarhetsstandarderna bedöms fem övergripande principer (inga indikatorer) som måste uppfyllas:

1. Certifierade produkter köps från certifierade leverantörer;
2. Certifierade produkter kan identifieras;
3. Certifierade produkter hålls separerade;
4. Certifierade produkter kan spåras och volymerna registreras; samt
5. Företaget har ett ledningssystem.

3.1.1.2 Utvärdering och underlag som beaktas

MSC:s tre grundprinciper för hållbart fiske bedöms med hjälp av 25 definierade indikatorer (Tabell 4 i Appendix 1). Metoddokumentet som är utgångspunkten för en certifieringsprocess är komplext¹, med 264 sidor som innehåller många definitioner och hänvisningar till specialfall som exempelvis fiske på arter längre ner i näringsväven och hajfensfiske. För att bli certifierat krävs minst 60 poäng för varje indikator (25 stycken) samt ett sammanvägt genomsnitt på 80 poäng för alla indikatorer som utvärderats under var och en av de tre grundprinciperna. Vid ett resultat inom intervallet 60–79 poäng för ett kriterium (men ett genomsnitt på 80 poäng för var och en av de tre grundprinciperna) kan godkänt med villkor ges. Detta innebär att fisket blir certifierat som hållbart men att förbättringar för vissa kriterier måste ha skett inom fem år. Det kan exempelvis handla om att mer kunskap behöver tas fram eller att förvaltningsreglerna behöver utvecklas. Systemet med villkorade godkännanden motiveras i dialog med MSC med att det skapar incitament för fisken att arbeta för förbättringar och möjliggör därmed en förflyttning mot ökad hållbarhet inom fiskeindustrin i stort.

Den ordinarie bedömningsprocessen tar i genomsnitt ett år. Fisket som vill bli certifierat (fiskeklienten) anlitar och ersätter ekonomiskt ett oberoende certifieringsföretag (Conformity Assessment Body, CAB) vars arbete och expertis är kontrollerat och godkänt av Accreditation Services International GmbH (ASI). Enligt uppgifter från MSC kan ansvarigt CAB under processens gång ta hjälp av forskare och andra relevanta aktörer med fördjupad kunskap om fisket i fråga, som inte får betalt utan enbart bidrar med rådgivning. MSC kan i viss mån leda processen, men får inte ha inflytande på bedömningen av CAB.

Beroende på fiskets storlek och omfattning av utvärderingen kan det bli dyrt för ett fiske att certifiera sig (15 000–120 000 USD), en avgift som betalas till CAB. MSC får bara ekonomisk ersättning från användandet av deras logo av spårbarhetscertifierade värdekedjaaktörer efter godkänd certifiering. Kostnaden beror på vilken typ av aktör man är (restaurang eller livsmedelsföretag) samt hur stor omsättning man har av MSC-certifierade produkter (försäljningsvärde)². Detta är uppdelat i:

- en årsavgift baserat på sammanlagda nettovärdet av MSC-produkter som företaget köper in (160–4000 brittiska pund);
- royaltyavgifter för användandet av MSC-märket på konsumentinriktade produkter (0,3–0,5% av nettovärdet från försäljning alternativt baserat på antal restaurang-anläggningar).

En MSC-certifiering kan således bli en dyr och komplicerad process som inte lämpar sig för alla fisken. Innan den inleds kan därför en förhandsbedömning göras av CAB för att identifiera eventuella utmaningar som kräver åtgärder innan full bedömning kan påbörjas, eller utreda om ett fiske helt enkelt inte är aktuellt för att genomgå certifieringsprocessen. Det är fiskeklienten själv som avgör om en förhandsbedömning

¹ Version 3.0 https://www.msc.org/docs/default-source/default-document-library/for-business/program-documents/fisheries-program-documents/msc-fisheries-standard-v3-0.pdf?sfvrsn=53623a3_21 (230914)

² <https://www.msc.org/se/for-foretag/att-anvanda-msc-market/ansok-om-att-anvanda-msc-miljomarke> (231010)

ska genomföras eller inte, baserat på om det finns osäkerheter kring uppfyllande av de grundläggande kraven.

Ansvarigt CAB ansvarar genomgående för själva certifieringsprocessen vad gäller att bilda ett utvärderingsteam bestående av olika intressenter och lokala experter, guida fiskeklienten genom utvärderingen, utfärda certifikat samt genomföra revisioner. De tar även fram en utvärderingsrapport som innehåller information om poängsättning, slutsatser och eventuella villkor; rapporten granskas dessutom av oberoende experter. Under processens gång har även intressenter (enskilda eller organisationer såsom Greenpeace, WWF och Sportfiskarna) möjlighet att bevaka och ge inspel. De har också möjlighet att läsa och ge invändningar på de rapportutkast som sammanställs av ansvarigt CAB. Detta sker dock på frivillig basis i mån av tid och utan ekonomisk ersättning.

Underlaget för bedömning inhämtas från besök och intervjuer med fiskeklienten och experter på fisket, tillgängliga data (som loggböcker) samt artiklar och rapporter från vetenskapliga organ. För fisken runt Sverige och i norra Atlanten inkluderar vetenskapliga organ internationella havsforskningsrådet ICES (regional nivå), SLU (Sverige), DTU Aqua (Danmark), Havsforskningsinstitutet (Norge) eller andra lokala källor. För andra fiskeområden används liknande källor.

3.1.1.3 Vad händer när ett fiske har utvärderats?

Godkända fisken genomgår revision varje år samt utvärderas på nytt var femte år. Vid revisionen undersöker CAB om fisket fortfarande lever upp till standarden och följer uppsatta tidslinjer. Denna genomgång kan potentiellt leda till fler/färre villkor eller förlust av certifiering. Utöver de årliga revisionerna kan även så kallade ”expedited audits” utföras när förutsättningarna förändrats drastiskt, t ex om de vetenskapliga råden visar att fisketrycket behöver minska.

När ett fiske har fått godkänt med villkor (d v s 60–79 poäng för ett eller flera kriterier) ska förbättringar enligt uppsatt tidsplan kunna identifieras vid den årliga revisionen – annars förloras certifikatet om det inte finns särskilda omständigheter. Särskilda omständigheter är beskrivet i generella ordalag (kapitel 7.18), och rör tidsaspekten – ett villkor kan behöva längre tid att uppfyllas än certifieringsperioden. Det krävs dock att mätbara mål kring förbättringar sätts upp som är genomförbara på kortare sikt eller att man definierat vad målsättningen är över en längre men specificerad tidshorisont. CAB kan också utfärda rekommendationer om förbättringar till godkända fisken, som dock inte innebär någon risk för förlust av certifikat om de inte uppfylls.

Eftersom MSC är oberoende är det fisket självt som måste agera vid förlust av certifikat (alternativt att förändringar i t ex förvaltning eller vetenskapliga råd genomförs). MSC kan dock delta i eventuella dialoger och pusha för att fisket genomför åtgärder om de vill behålla certifieringen. MSC har heller ingen process för att aktivt gå ut med varningar till värdekedjan när ett fiske riskerar suspension från certifieringen. Om en art anses vara av stor vikt för en specifik marknad, kan dock enligt uppgifter från MSC viss kommunikation kring risken ske. Information om alla certifieringsprocesser finns också öppet tillgängligt för värdekedjaaktörer att ta del av, via databasen ”Track a Fishery”.

För att fisk och skaldjur från certifierade fisken ska kunna säljas vidare med garantin om att produkten kommer från ett certifierat fiske, krävs att hela värdekedjan är certifierad

i enlighet med MSC:s spårbarhetsstandard. Det innebär att varje aktör i leverantörskedjan måste inneha certifikat. Även detta granskas av oberoende certifieringsföretag.

3.1.1.4 Uppdateringar av verktyget och förbättringar

Uppdateringar av själva standarden för hållbart fiske sker ungefär vart femte år. I denna process inhämtas synpunkter från olika företag, organisationer och andra relevanta aktörer på nationell och internationell nivå. Under revideringens gång skickas den ut på konsultation flera gånger och hela processen pågår under flera år. Detta innebär att processen för nästa standarduppdatering ofta påbörjas direkt efter att en ny version färdigställts. Den senaste versionen av standarden, Fisheries Standard 3.0, lanserades i oktober 2022 och trädde i kraft i maj 2023. Den innehåller bland annat uppdateringar gällande tydligare definition av ETP-arter (Endangered, Threatened and Protected species), striktare regler kring hajfensfiske, krav på åtgärder som förebygger förlust av fiskeredskap och tydligare riktlinjer för utvärdering av habitat- och ekosystempåverkan. Även vissa förenklingar av certifieringsprocessen har gjorts, som inte innebär förändring av själva processen men tydliggör standarden och förenklar appliceringen av poängsättningen. Detta inkluderar exempelvis ett förenklat språk och borttagande av tvetydiga eller överflödiga krav. Från och med 1 maj 2023 måste granskningar av fisken som inte tidigare utvärderats ske enligt den nya versionen och från och med 1 november 2028 måste även fisken som granskas på nytt ha anpassat sig till den.

Även spårbarhetsstandardens ses över regelbundet (ca vart femte år) och utvärderas kontinuerligt. Det senaste tillägget handlade om sociala aspekter och i synnerhet arbetsvillkor samt vilka spårbarhetscertifierade aktörer som ska föra självdeklarationer. Från och med maj 2023 är spårbarhetscertifierade aktörer längs hela kedjan förutom sista led (ofta restauranger) skyldiga att föra självdeklarationer kring villkoren för de anställda. Detta kontrolleras genom stickprovskontroller.

MSC arbetar också aktivt med att öka både andelen certifierad sjömat i programmet och efterfrågan på certifierad sjömat på den globala marknaden. Enligt uppgifter från MSC görs detta exempelvis genom riktat fokus på specifika produktgrupper, som tonfisk, bläckfisk, makrill, sill och blåvitling. Dessutom går 5% av MSC:s årliga intäkter till Ocean Stewardship Fund som finansierar forskning och projekt kring exempelvis minskade bifångster och skydd av marina habitat. Fonden stöttar även småskaliga fisken i utvecklingsregioner, då dessa är underrepresenterade i MSC-programmet.

3.1.2 Fiskguiden från WWF

3.1.2.1 Grundprinciper

Världsnaturfonden (WWF:s) guide kring sjömat, Fiskguiden, lanserades första gången i Tyskland 2001 och i Sverige året därpå. Fiskguiden täcker sjömat från både fiske och odling och syftar till att underlätta hållbara val för konsumenter, dagligvaruhandel, offentlig sektor och restauranger. Enligt WWF Sverige var en stark drivkraft bakom initiativet det försämrade tillståndet för torskbestånden i svenska vatten.

Fiskguiden är en del i WWF:s arbete för att minska skadorna på havsmiljön från fisket, där det övergripande målet är:

”Hav i balans och med livskraftiga ekosystem, och ett hållbart nyttjande av marina resurser genom en effektiv förvaltning med ekosystembaserad ansats, samt effektivt skydd och en ekosystembaserad integrerad havsförvaltning.”

Enligt uppgifter från WWF Sverige är Fiskguiden tänkt att kunna hjälpa konsumenter att göra mer välinformerade och hållbara val och ”knuffa” branschen och beslutsfattare i rätt riktning. Därmed kan man se den mer som ett påverkansverktyg än konsumentguide, där WWF vill arbeta tillsammans med näringen för att få till mer hållbara produkter och använder den som underlag gentemot exempelvis EU. Idag finns Fiskguiden i 28 länder, där respektive WWF-kontor kan ta fram en version som är anpassad för det aktuella landet vad gäller val av arter. Bedömningarna sköts dock centralt för att ge samma råd mellan olika WWF-kontor.

Rekommendationer för de olika arterna kommuniceras genom ett ”trafikljussystem” där en art får grönt (bra val), gult (var försiktig) eller rött (låt bli!) ljus. En art kan ha flera olika färger beroende på var och hur den är fiskad eller odlad. Rekommendationen från WWF är att välja arter med grönt ljus, men om dessa inte kan hittas rekommenderas produkter certifierade av ASC, MSC eller KRAV som andrahandsval.

Bedömningen följer en global och riskbaserad metodologi, kallad Common Assessment Methodology (CAM v5.0.12³). Grundtanken bakom Fiskguidens utvärdering är enligt WWF Sverige att ett fiske ska kunna bevisa att det inte har någon negativ påverkan i stället för att det måste finnas bevis för negativ påverkan. Detta kan man se genom deras formuleringar av målsättningar i frågeformuläret för CAM (Tabell 5 i Appendix 1). Fiskguiden bedömer hållbart fiske utifrån tre övergripande kriterier:

- *Hur målarten mår:* frågor som rör referenspunkter kring fisketryck och status, etc. som sammanvägt ska kunna avgöra status för beståndet, förutsättningarna för dess långsiktiga produktivitet och bibehållande av roll i ekosystemet. Även rådgivningen och förvaltningen beaktas för detta kriterium.
- *Fiskets påverkan på ekosystemet:* frågor som rör bifångster, bottenpåverkan etc., som sammanlagt ska kunna utvärdera risken för att fisket har stora effekter på arter och livsmiljöer.
- *Effektiv kontroll och förvaltning av fisket:* frågor som rör t ex om existerande lagar och förordningar efterlevs, samt hur förvaltningen säkerställer beståndens bärkraftighet, ekosystemens livskraftighet och funktioner samt att den biologiska mångfalden främjas.

För bedömning av sötvattensarter finns en separat men liknande CAM, samt för vattenbruk finns en egen CAM.

3.1.2.2 Utvärdering och underlag som beaktas

I Sverige lanseras en ny version varje år, men det är inte alla länder som har kapacitet att göra detta så pass regelbundet. Även om ny guide släpps årligen i Sverige så uppdateras dock inte utvärderingen av alla arter och system varje år. Enligt uppgifter från WWF Sverige väljs maximalt omkring 50 arter ut för bedömning – antalet är ekonomiskt avhängigt då varje utvärdering kostar drygt 20 000 SEK och budgeten är begränsad. Prioriteringen följer ett system där sjömat från fiske respektive odling prioriteras

³ https://wwf.panda.org/act/live_green/out_shopping/seafood_guides/methodology/ (230911)

vartannat år. Varje land lämnar sedan önskemål baserat på relevans och potential för den nationella marknaden, varpå arterna med flest röster väljs ut. Ofta har WWF Sverige en ekonomisk buffert för att kunna beställa separata utvärderingar som adderas till WWF:s interna databas (WWF's Sustainable Seafood Assessment Database). Det förs också en kontinuerlig dialog med producenter och andra aktörer inom sjömatnäringen för att de ska kunna lämna inspel på vilka arter som kan vara relevanta för bedömning.

Oberoende, externa experter på fiske anlitas och bedömer den miljömässiga hållbarheten av fisket bakom sjömatprodukten genom att följa CAM-metoderna. Utvärderingen för marint fiske baseras på 22 frågor, sorterade under de tre övergripande kriterierna, med förutbestämda svarsalternativ och poängsättning (Appendix 1). För målartens status finns två alternativa spår som väljs beroende på datatillgång (utifrån förekomst av referensvärden för fisketryck och beståndstatus och/eller fiskerispecifika data). Frågorna berör både positiva och negativa effekter av fisket. Totalsumman för poängsättningen av varje fråga ligger sedan till grund för färgen/färgerna som produkten får i guiden. Poängsättningen för olika svarsalternativ på frågorna är publik, vilket gör att man i teorin kan slutleda sig till var en produkt kan tänkas hamna, men inte poängsättningen som satts för en specifik produkt. Den sammanlagda poängsättningen för vart och ett av de tre övergripande kriterierna har likvärdig påverkan på slutresultatet, det vill säga det görs ingen generell viktning dem emellan.

Underlaget som beaktas för frågorna utgörs av vetenskaplig information om målartens beståndstatus och känslighet för fiske, fiskeredskapens miljöpåverkan och fiskeförvaltningens effektivitet. Det bedöms bland annat om vetenskapliga råd är definierade och tillräckliga för att bevara beståndets långsiktiga produktivitet och om de efterföljs genom reglerande åtgärder. Gällande ekosystemeffekter beaktas såväl omfattningen av fisket som typ av fiskeredskap, och vilken påverkan dessa aspekter har på ekosystemet. Från och med 2023 ingår även klimatpåverkan i bedömningen. Ett ekosystembaserat förvaltningssystem ska finnas på plats och vara effektivt. Två ytterligare aspekter rapporteras vid bedömningen mest för kännedom och upplysning – om fisket medverkar i ett så kallat Fishery Improvement Project (FIP) eller är MSC-certifierat.

Efter bedömningen av oberoende expert granskas utkomsten innan den laddas upp i WWF:s databas. Även WWF-anställda med relevant ämneskunskap har möjlighet att diskutera utvärderingen och ge inspel genom en så kallad 'network comment'. Detta behöver man flagga för innan bedömningen påbörjas och går ut på att förse granskarna med mer vetenskapliga underlag och information från myndigheter som är viktiga för bedömningen och kanske inte finns på engelska (kräver därmed översättning). Beroende på komplexiteten påverkas tidsåtgången och därmed kostnaden för granskningen.

3.1.2.3 Vad händer när ett fiske har utvärderats?

Tidpunkten för lansering av den svenska Fiskguidens årliga uppdatering försöker synkroniseras utifrån WWF:s kommunikationscykel och då många av råden från ICES har släppts. Detta har tidigare inneburit lansering innan sommaren, men då allt fler råd släpps senare kommer den framöver ske först efter sommaren. Den årliga lanseringen synkroniseras även med lanseringen av motsvarande guide i Danmark, Estland, Finland, Lettland, Litauen, Polen och Norge, samt även med Tyskland när möjligt.

Lanseringen brukar få stort genomslag och förändringar i rekommendationerna leder oftast till reaktioner hos olika aktörer. Fiskbranschens Riksförbund har exempelvis numera alltid ett inplanerat möte samma dag som Fiskguiden släpps i Sverige för att kunna diskutera utmaningar och möjligheter för branschen från nya rekommendationer. Detta eftersom många använder Fiskguiden som inköpsverktyg. Om det uppstår oenighet kring en specifik rekommendation kan de enligt uppgifter från WWF tillhandahålla utdrag med mer information om vilket underlag som har använts i bedömningen. Dessa utdrag innehåller inte poängsättningen, men de skapar en bättre förståelse kring utkomsten.

Fiskguiden ställer inga egna krav kring spårbarhetssystem, men det ska gå att avgöra om en produkt har grönt, gult eller rött ljus baserat på information som ska finnas tillgängliga enligt lagkraven för produkter från fiske (målart, fiskeredskap och fångstområde).

WWF Sverige har haft möjlighet att allokera resurser till arbetet med fokus på hållbart nyttjande av marina resurser och Fiskguiden har haft ett starkt och kontinuerligt engagemang genom åren. Detta har medfört att WWF Sverige har haft möjlighet att vara drivande för arbetet med Fiskguiden i länderna runt Östersjön, men även inom WWF-nätverket, samt i att den svenska versionen av Fiskguiden fått stort genomslag och inflytande.

3.1.2.4 Uppdateringar av verktyget och förbättringar

WWF uppdaterar inte regelbundet metodiken för bedömningsprocessen, utan det sker vid behov baserat på forskningens utveckling. I uppdateringen som skedde i april 2023 finns utöver tillägget om klimatpåverkan ett ökat fokus på socialt ansvar, plast och spöknät samt högre detaljnivå på data kring känsliga arter och livsmiljöer.

3.1.3 KRAV

3.1.3.1 Grundprinciper

Den ekonomiska föreningen KRAV bildades 1985 med det övergripande syftet att genom regler, kontroll och märkning verka för en ekologisk och hållbar matproduktion. Grundläggande förutsättningar för att produkter ska kunna KRAV-märkas är att de produceras i enlighet med Förordning (EU) 2018/848 om ekologisk produktion och får därmed marknadsföras som ekologiska⁴. Produkterna ska även uppfylla KRAV:s egna regler som är strängare och omfattar fler områden än förordningen. Dessutom inkluderar KRAV vissa områden som inte ingår i förordningen. Ett av dessa är just produkter från fiske. Sjömat utgör dock en förhållandevis liten andel av det totala antalet KRAV-certifierade produkter, men ses enligt uppgifter från KRAV ändå som en mycket viktig produkt.

För att en produkt från fiske ska kunna bli certifierad av KRAV krävs idag att fisket är certifierat av MSC samt vissa tillägg kring exempelvis fiskefartyget och miljögifter (Tabell 6 i Appendix 1). KRAV genomför därmed inga egna beståndsutvärderingar utan förlitar

⁴<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:02007R0834-20130701&qid=1509018938272&from=SV> (230913)

sig på MSC:s process. Regelverket för certifiering omfattar istället flertalet andra regler kring miljö- och hållbarhetsaspekter:

- *Fångstmetoder*: Fisket ska ske med redskap som begränsar bifångster, samt enligt specifika regler (utöver MSC:s) för olika fångstmetoder.
- *Miljögifter*: Förekomsten ska kontrolleras och vid risk för höga halter av dioxiner och tungmetaller i produkten ges inte godkänt. Även förekomsten av exempelvis bottenfärg, rengöringsmedel och smörjfetter i verksamheten regleras.
- *Klimatpåverkan*: Regler finns definierade för vilka bränslen och kylmedier som får användas, liksom övre gränser för tillåten bränsleåtgång per mängd landad fisk (olika beroende på typ av fiske).
- *Spårbarhet*: Det ska finnas dokumenterad information om produkten tillbaka till fiskeplats och fångsten ska förvaras i markerade enheter för att garantera spårbarhet.

Utöver specifika regler för fiskeverksamheter finns dessutom ett antal generella regler som gäller för alla KRAV:s produktgrupper, som berör exempelvis djuromsorg, natur- och kulturmiljö, mänskliga rättigheter och anställningsvillkor. Dessutom krävs att de företag som förädlar fisken är certifierade enligt KRAV:s livsmedelsförädlingsregler, där exempelvis bara ett begränsat urval av tillsatser får användas.

3.1.3.2 Utvärdering och underlag som beaktas

KRAV tillämpar liksom MSC en tredjepartscertifiering (använder ett oberoende certifieringsföretag). Processen inleds med att ett fiskeföretag ansöker om certifiering hos ett fristående certifieringsföretag. I nuläget bedrivs mycket av fisket i Norge och certifieras av det norska företaget Debio. Under processens gång registreras resultaten från kontrollerna i användardatabasen "Mitt KRAV" genom specifika nummer som kan kopplas till respektive företag och fartyg och sedan registreras på certifikatet. Det fristående certifieringsföretaget ansvarar för att företaget uppfyller reglerna och KRAV gör ingen egen handpåläggning i bedömningen. Uppfylls inte en regel får företaget en avvikelser som sedan ska åtgärdas.

Kostnaden för att bli KRAV-certifierad består dels av ett licenspris som betalas årligen till KRAV för att få använda varumärket, för produkter från fiske ligger detta under 2023 på 750 SEK för en fiskebåt⁵. Övriga delar av kedjan behöver även betala dessa licenskostnader för att kunna använda KRAV-märket. För att bli certifierad och för de kontroller som utförs betalas ersättning till de tredjepartsaktörer som utför dessa. Enligt uppgift från ett av bolagen, Kiwa, rörde det sig år 2023 om en kostnad på 11 600 SEK per fartyg för att bli certifierad samt årliga tilläggskostnader rörande restid för kontroller, etc.

KRAV:s bedömning utgår inte från något generellt poängsättningsystem med definierade gränsvärden. I stället krävs att alla regler uppfylls för att ett fiske ska bli certifierat. Ett fiske kan inte heller bli certifierat med villkor på förbättringar, utöver det villkorssystem som MSC tillämpar kring sina tre kriterier och som utgör själva basen för att kunna genomgå certifieringsprocessen.

⁵<https://www.krav.se/foretag/bli-krav-certifierad/licenspriser/>

Bedömningen för KRAV-certifiering baseras på underlag insamlat av certifieringsföretaget (t ex Debio), inklusive dokumentation som förs inom respektive fiskeverksamhet. Dokumentationskraven definieras av KRAV:s regler (Appendix 1). De specifika reglerna för fiske satta av KRAV (d v s utöver MSC:s bedömning) inkluderar bland annat information om fångstresan, inklusive var redskap placeras och tas upp (en upplösning på minst 10 nautiska mil). På fartyg som är större än 12 meter ska det finnas VMS-utrustning för positionsrapportering. Rapportering av fångster ska sammanställas på kvartals- och årsbasis. Det finns också extra regler satta av KRAV för olika fångstmetoder, till exempel hur stor mängd agn som får användas vid bur- eller krokfiske och frekvens av vittjande av garn, krok, burar och ryssjor. Bom- och bottentrålning är förbjudet, med undantag för fiske på nordhavsräka där bottentrålning är tillåtet ”under vissa omständigheter” enligt hemsidan⁶. Det finns ingen motivering varför just nordhavsräka är undantagen, men enligt uppgifter från KRAV så baserades detta på att det inte fanns några andra fiskemetoder för nordhavsräka när regeln kom till och KRAV ville kunna erbjuda ett så hållbart alternativ för räka som möjligt och förlitar sig på MSC:s bedömning.

3.1.3.3 Vad händer när ett fiske har utvärderats?

Certifieringsföretaget genomför årligen fysiska besiktningar och kontroller av skriftlig dokumentation, samt oanmälda kontrollbesök. Baserat på dessa tar företaget fram revisionsrapporter. Vid avvikelser från KRAV:s regler måste dessa åtgärdas, men hittills inte förekommit att ett fiske riskerat att förlora certifikat på grund av avvikelser gentemot KRAV:s specifika regler. Däremot har det hänt att företag förlorat sin KRAV-certifiering på grund av att fisket har suspenderats från sin MSC-certifiering.

Det finns ingen sammanställd lista över vilka fisken som är KRAV-certifierade på KRAV:s hemsida likt MSC. Enligt uppgifter från KRAV är det idag odlad lax, musslor, sill, torsk, sej och kolja, men oklart vilka bestånd och fiskemetoder.

3.1.3.4 Uppdateringar av verktyget och förbättringar

KRAV:s standard för bedömning av fiskeprodukter uppdateras inte enligt någon regelbunden frekvens, till skillnad från motsvarande för produkter producerade inom lantbruket. Enligt uppgifter från KRAV har man dock identifierat ett behov av att ta ett större grepp om reglerna kring produkter från fiske. Att regelverket har reviderats mer regelbundet kring lantbruket beror på att anpassningar till nya förordningar från EU rörande ekologisk odling behövt göras mer kontinuerligt.

En fråga som blivit föremål för diskussioner inom KRAV vad gäller produkter från fiske är potentiella förbättringar kring djuomsorgsfrågor. Enligt KRAV:s regler ska fartyg längre än 24 m ”ha möjligheter att använda en bedövningsmetod ombord, både av fiskvälfärds- och kvalitetsskäl”.⁷ Fiskvälfärd och avlivning lyftes på KRAV:s konsumentforum 2016.⁸ Det har dock visat sig att regler kring bedövning är svåra att utforma eftersom tiden för avlivning påverkas av art, behandling och temperatur. KRAV följer dock forskningen kring frågan samt förväntar sig att certifierade företag ligger i

⁶ <https://www.krav.se/foretag/vanliga-fragor/fiske-och-vattenbruk/fiske/>

⁷ <https://regler.krav.se/unit/krav-article/a71410e9-fba7-4333-a366-c07e20a80195>

⁸ <https://konsumentforum.krav.se/org/krav/d/vad-ar-speciellt-med-krav-markt-fisk/> (hämtad mars 2023)

framkant vad gäller att utvärdera nya möjligheter inom området. Det kan tilläggas att den övervägande majoriteten av de fartyg som KRAV-certifieras är mindre än 24 m.

3.1.4 Orkla Foods

3.1.4.1 Grundprinciper

Orkla Foods Sverige är ett svenskt livsmedelsföretag och en del av den norska företagsgruppen Orkla. Företagets produktion omfattar flertalet produkt- och livsmedelskategorier, däribland färdigrätter och inläggningar av fisk och skaldjur. Som beskrivet ovan har Orkla, på grund av olika identifierade utmaningar kring befintliga miljömärkningar för sjömat, utfört interna hållbarhetsutvärderingar av arter från fiske som ingår i eller kandiderar till Orklas sortiment. Första utvärderingen gjordes 2009, året efter boken *Tyst hav* av Isabella Lövin kom ut, och genomfördes av Abba (del av Orkla).

I bedömningen idag utgår Orkla från tre huvudkriterier:

- *Beståndstatus*: Det ska finnas tillräckligt med fisk för att säkerställa att fisket är långsiktigt hållbart.
- *Fiskemetodens påverkan på bifångst av hotade arter*: Bedömning av fiskemetodens påverkan på bifångst av hotade fiskar och andra marina djur.
- *Förvaltning av fisket*: Det ska finnas regler och metoder på plats som genomförs för att bibehålla ett uthålligt fiske på beståndet.

Fram till 2017 var även ”generell klimat- och miljöpåverkan” en kategori, där bedömningen följde en metodik utarbetad av livsmedelsforskningsinstitutet SIK (numera del av RISE). Anledningen till att kategorin togs bort var att det ansågs svårt att göra en generell bedömning när flera olika fångstredskap används i fisket.

3.1.4.2 Utvärdering och underlag som beaktas

Varje art utvärderas årligen, i samband med att vetenskaplig rådgivning för respektive bestånd släpps från t ex ICES. Det kan även ske en uppdatering av utvärderingen under ett år om råden uppdateras. Andra aktörer och existerande utvärderingar som bevakas är Fiskguiden, Upphandlingsmyndighetens kriterier för hållbara inköp av sjömat, hotade arter enligt bedömningar av den svenska Artdatabanken eller globala Internationella naturvårdsunionen (IUCN), MSC och Northwest Atlantic Fisheries Organization (NAFO). Dataunderlaget utgörs också av vetenskapliga rapporter hämtade från exempelvis ICES, MSC, Indian Ocean Tuna Commission (IOTC), Western and Central Pacific Fisheries Commission (WCPFC) och International Seafood Sustainability Foundation (ISSF).

Utvärderingen utförs genom att produkten kontrolleras utifrån sju definitioner formulerade kring beståndstatus, respektive sex kring förvaltning samt fyra kring ekosystempåverkan. Poängsättningen har en varierande skala (lägsta respektive högsta poäng är -4 och +4). För kriteriet kring beståndstatus rör frågorna fisketryck, status och datatillgång. För förvaltningskriteriet rör frågorna enbart förvaltningen vad gäller fisketrycket på själva beståndet, inte aspekter som exempelvis effektiv övervakning och kontroll. För kriteriet ekosystempåverkan utvärderas enbart risker kring bifångster med fokus på hotade arter.

Den sammanlagda poängsumman utgör underlaget för ett trafikljussystem, med grön, gul eller röd färg med definierade gränsvärden:

- Grön innebär att beståndet fiskas på ett hållbart sätt, i enlighet med internationell rådgivning och håller sig inom uppsatta referensvärden. Det ska finnas en förvaltningsplan och risken för bifångster ska vara låg.
- Gult ljus kan tilldelas av flera olika anledningar. Det kan tilldelas när ett bestånd är överfiskat men det finns en plan för dess återhämtning och hållbart nyttjande. Produkten kan även få gult ljus när det finns begränsad information om t ex status och fisketryck och bedömningen har behövt baseras på exempelvis trender i fångst per ansträngning, samt om det finns kvoter som efterlevs och som gör att beståndet antas tåla fisketrycket. Vad gäller fiskemetod kan gult tilldelas när risken för bifångst är medel.
- Rött ljus tilldelas, på ett övergripande plan, om det finns databrist kring målarten, status är dålig för beståndet och fisketrycket är för hårt, samt om bifångster medför hög risk för hotade fiskar och andra marina djur.

Vad hög, medel respektive låg risk för bifångst innebär finns inga definierade gränsvärden för och där finns det enligt Orkla utvecklingspotential. Vid överlappning, det vill säga att betyget hamnar på gränsen mellan två färger, görs en intern expert-baserad viktning baserat på intern historik och erfarenhet kring arten. Utifrån denna viktning hamnar den antingen på den övre eller undre färgen i skalan. Vid införande av en ny art/bestånd, där intern historik och erfarenhet saknas, hamnar bedömningen på den lägre skalan (d v s högre risk med fisket).

3.1.4.3 Vad händer när ett fiske har utvärderats?

Orkla behandlar produkter som ingår i deras sortiment och potentiella nya produkter av intresse lite olika. Om en produkt som redan finns i Orklas sortiment blir gul på grund av beståndsstatus eller förvaltning (och inte har MSC-certifiering) påbörjas arbete med att hitta alternativa råvaror samt intern förberedelse inför att den eventuellt blir röd. Alternativt kan ett åtgärdsprogram skapas som exempelvis kan bestå i att påverka myndigheter, organisationer, etc. Blir produkten röd (och inte har MSC-certifiering) inleds ett arbete för att fasa ut råvaran, inklusive metod och tidsplan samt analys av utfasningens ekonomiska och marknadsmässiga konsekvenser. Vid bedömning av helt nya råvaror krävs stark motivering för att få ingå i sortimentet om bedömningen blir gul på grund av beståndsstatus eller bristande förvaltning. Om t ex bifångst eller bristande data är anledningen till att en befintlig produkt blir gul ska ett Q&A-dokument utformas. Dokumentet ska innehålla information om hur Orkla ser på beståndet och vad Orkla gör för att förbättra det, exempelvis att arbeta mot myndigheter för förändrad förvaltning. Enligt uppgifter från Orkla använder de dessa dokument som underlag vid kommunikation med kunder och konsumenter. När bifångst är anledning till att en befintlig art blir gul ska Orkla även aktivt verka för utveckling och implementering av miljöeffektiva metoder och/eller selektiva redskap.

Utöver de tre huvudkategorierna kan extra "certifieringspoäng" tilldelas för MSC-certifierade fisken, vilket kan påverka hur Orkla ska agera vid olika betyg. Även en produkts betyg i andra "fisklistor" (som Fiskguiden, hotade arter enligt Artdatabanken alternativt IUCN) vägs in i bedömningen. Vid gult i en eller flera fisklistor ska ett Q&A-dokument utarbetas och arbete med att leta alternativa råvaror inledas.

3.1.4.4 Uppdateringar av verktyget och förbättringar

Det sker inga regelbundna uppdateringar av verktyget, men diskussion förs internt kring att använda sig av oberoende granskare framöver.

3.2 Behovsanalys

Orklas analys av behov kring ett branschgemensamt verktyg för hållbarhetsutvärderingar av sjömat kan delas upp i synpunkter från dagligvarubranschen, d v s interna samt från detaljhandeln (Axfood, COOP, ICA), respektive Food Solutions (HoReCa, offentlig verksamhet, storhushåll). Även konsumentperspektivet inkluderades till viss del i analysen, men där framträdde i nuläget inga tydliga behov. Det är relativt sällan konsumenter tar kontakt vad gäller hållbarhetsfrågor kring sjömat.

3.2.1 Dagligvarubranschen

Dagligvarubranschen använder sig idag av egna bedömningar eller ”listor” medan andra använder sig av Fiskguiden. Generellt sett ökar användandet av Fiskguiden. Den upplevda betydelsen av MSC som hållbarhetsmärkning minskar. Förlusten av MSC:s betydelse verkar primärt drivas av att det är internationella politiska processer kring fisket som styr om en produkt kan certifieras, något som MSC själva inte rör över, men även att MSC kan upplevas som mer komplicerad och administrationsdrivande än alternativen. KRAV är inte vanligt förekommande i denna typ av diskussioner om hållbar sjömat.

Orkla identifierade även en ökad förvirring inom branschen vad gäller hantering och prioritering av certifiering kontra rekommendationer i Fiskguiden. Att certifieringarna ska ses som ett ”färglöst” andrahandsval innebär en otydlighet hur de ska kunna tolkas jämfört med de rekommendationer som ges i Fiskguiden. Inköpare på flera företag upplever även att Fiskguiden inte är helt anpassad för att fungera som ett inköpsverktyg. Brister i funktion som lyfts fram är att det finns behov av en hållbarhetsutvärdering som kan göras inför varje inköp, oavsett tidpunkt på året. Denna utvärdering behöver alltid bygga på de allra senast utgivna forskningsrapporterna, d v s själva underlagen som Fiskguiden använder för sin årliga bedömning. En ökad transparens av bedömningarna skulle ge möjligheter att vara mer konkret och adressera specifika frågor när ett visst kriterium inte uppfylls, och därmed kunna tydligare driva förbättringar mot ökad hållbarhet.

Enligt behovsanalysen är tredjepartgranskning en viktig aspekt som efterfrågas vad gäller en branschgemensam modell för hållbarhetsutvärderingar av sjömat. Detta innebär att Orkla skulle kunna fortsätta äga och utveckla sin befintliga modell, under förutsättning att en tredje part ansvarar för bedömningen. En annan möjlig väg framåt är att ett sådant verktyg öppnas upp för hela branschen, med extern ansvarig granskare eller utvärderare, vilket dock förutsätter enighet och gemensamma arbetssätt för att undvika komplexitet. Även tajming och involvering av samtliga relevanta parter är en grundläggande förutsättning. Sammanfattningsvis sågs ett tvärfunktionellt samarbete mellan dagligvarubranschen, Orkla, RISE (som tredje part) och eventuellt WWF som något önskvärt.

3.2.2 Food Solutions

Inom Food Solutions verksamheter uppkommer andra typer av frågeställningar och kravbilder, samt utmaningar kopplade till framför allt administration och dokumentation/verifiering av uppgifter. En aspekt att ta hänsyn till för detta kundsegment är Upphandlingsmyndighetens särskilda kriterier gällande hänsyn till hållbarhet (både miljömässig och social) i offentliga upphandlingar. Enligt dessa kriterier behöver en branschgemensam modell kunna användas som en trovärdig, tredjepartsgranskad utvärdering som komplement till nuvarande ”leverantörsförsäkran” i de fall när MSC inte är möjlig. Det behöver också finnas dokumentation som grossister och upphandlare kan ta del av som en alternativ leverantörsförsäkran. Inom Food Solutions används också produkt- och artikeldatabasen Dabas⁹ för att hitta kvalitetssäkrad produktinformation. I denna anges så kallade T-koder för information som exempelvis fångstredskap och produktionsmetod. Det anses därför som viktigt att dessa koder blir tydligt kopplade till bedömningen:

- T4228 Artens vetenskapliga kod
- T4229 Artens vetenskapliga namn
- T4230 Fångstredskap
- T4231 Produktionsmetod
- T4280 Fångstområde kod
- T4800 Reglerat produktnamn/Handelsbeteckning

Detaljnivå på produktionsnivå och fångstområde beror på vilken tillgänglig information som finns att mata in. Den obligatoriska informationen som ska anges från EU:s marknadsförordning är ganska grov, exempelvis krävs det enbart att man anger ”trål” som fångstredskap medan det är frivilligt att ange om det är en bottentrål eller pelagisk trål.¹⁰ För fångstområde kan det även finnas olika upplösning på information vilket kan försvåra avgörandet kring vilket bestånd som fiskats.

3.3 Jämförelser

3.3.1 Översikt av de olika verktygen

De olika initiativen för hållbarhetsutvärderingar har olika täckningsgrad av sjömatprodukter som förekommer på svensk marknad (Tabell 1). På ett övergripande plan är MSC idag den största och mest etablerade certifieringen för fiske och täcker 19% av de globala fångsterna, antingen som certifierade eller i certifieringsprocess.¹¹ Det saknas dock uppgifter kring den volymmässiga täckningen av produkter på svenska marknaden. Viss information kan fås baserat på data från Nielsen för 2022 i form av andel av försäljningsvärdet för dagligvaruhandeln (inkluderar även hund- och kattmat). Eftersom de flesta produktkategorierna i Sverige är starkt dominerade av odlad sjömat har oftast Aquaculture Stewardship Council (ASC), en separat certifiering för produkter från vattenbruk, en större marknadsandel än MSC. MSC täcker dock merparten av flera produktkategorier – ca 52% av marknadsvärdet för kategorin fryst sjömat, respektive

⁹ <https://www.dabas.com/about>

¹⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1379>

¹¹ <https://www.msc.org/> (23-04-04)

70% av kaviarer/smörgåspålägg samt 53% av konserverad sjömat – men enbart motsvarande ca 5% av kategorin färsk sjömat. För vissa produkter kan MSC-certifieringen till och med vara heltäckande (100% av marknaden), som fryst Alaska pollock och gråsej. Vad gäller Fiskguiden täckte den sammanlagt 95 arter från både fiske och vattenbruk under 2022, där urvalet är baserat på produkter som är viktiga för svensk konsumtion och ytterligare några baserat på intresse (som braxen). WWF försöker ha en dialog med näringen och uppdaterade t ex bedömningen av röding odlad i Sverige baserat på Matfiskodlarnas intresse. Vad gäller KRAV var ungefär 6 500 företag anslutna i början av 2023¹², men det saknas uppgifter om hur många av dem som är fiskeriföretag. Enligt uppgifter från KRAV vad gäller täckningsgrad för just sjömat har de inte koll på den delen som går till offentlig sektor, bara dagligvaruhandel och grossister. För dessa segment täcker KRAV-certifiering 2% av värdet vilket motsvarar ca 1% av volymen; detta inkluderar dock även odlad sjömat. För Orkla så täcker deras bedömning hela deras sjömatssortiment men det saknas siffror på täckningen av produkter på marknaden.

Utvärderingsmetoderna och utkomsten skiljer sig åt mellan de olika verktygen, men de är inte helt fristående från varandra utan bygger till stor del på samma underlag och bitvis t o m varandra, som den starka kopplingen mellan MSC och KRAV (Tabell 1). Allas metoder är fullt transparenta för utomstående kring vad som utvärderas, med undantag av Orkas. Ingen av metoderna är dock helt fri från förekomst eller risk för subjektiva element i bedömningen, där den största skillnaden mellan verktygen kanske ligger i transparensen kring själva bedömningen. MSC kan anses ha högst transparens, motiverat utifrån alla publika rapporter som finns kring varje fiske på deras hemsida. Dessa utgör också värdefulla bidrag för övriga bedömningar. Däremot är det svårt för en utomstående att orientera sig bland alla dessa dokument och begripa alla definitioner fullt ut. Alla metoderna är relativt uppdaterade i form av årliga genomgångar i olika omfattning, även om detta inte ansågs vara tillräckligt ofta enligt behovsanalysen.

De olika verktygen använder sig av olika poängsättningsmetoder (med olika skalor och gränsvärden) eller användandet av regler för att bedöma en produkt. MSC:s poängsystem grundar sig på tre nivåer (60-80-100 poäng) medan Fiskguiden ger fler alternativ i form av oftast fem svarsalternativ (0-25-50-75-100 poäng, med undantag för bestånd med databrist där målarpoängen enbart kan uppnå 50 för två av frågorna). Orkla har ytterligare en poängsättningsmetod och skala. KRAV använder sig inte alls av poäng och tröskelvärden utan utgår i stället från regler som ska efterföljas. På ett övergripande plan kan dessa skillnader bidra till att det uppstår olika nyanser av hållbarhet som bidrar till olika utkomst.

Verktygen hanterar även en del frågor på lite olika sätt. MSC utestänger vissa fisken från möjlighet till certifiering baserat på exempelvis förekomst av tvångsarbete medan Fiskguiden tar in denna aspekt i själva bedömningen som en av utvärderingsfrågorna. En annan skillnad är att MSC ger poäng för om det finns en beståndsuppskattning (PI 1.2.4; Tabell 4 i Appendix), medan Fiskguiden använder sig av olika utvärderingsfrågor beroende på dataunderlag (Track A eller B) och Orkla använder det integrerat i sin poängsättning för beståndets status. Utifrån det perspektivet kan man kanske se att det är en låg ribba satt av MSC vad gäller situationen för många av de produkter som är viktiga för svenska marknaden, d v s att förekomsten av en beståndsbedömning ger poäng och många bestånd har detta i vår del av världen. Samtidigt kan man tänka sig att

¹² <https://www.krav.se/krav-markt/kontroll-av-krav-markt/> (hämtad mars 2023)

eftersom beståndsuppskattningar är en viktig del av att kunna bedriva hållbart fiske och det är en global certifiering så kan ett sådant krav i ett globalt perspektiv skapa incitament för fisken där detta saknas att få till bättre dataunderlag.

Vad gäller omfattning av vad de olika verktygen beaktar i sin utvärdering så har Orklas verktyg den smalaste utvärderingen, med fokus på en mer begränsad definition av hållbart nyttjande av målart samt eventuella risker med bifångster. De andra verktygen inkluderar fler aspekter, som risker för habitat och ekosystem, samt frågor som berör mänskliga rättigheter. Både KRAV och Fiskguiden beaktar klimatpåverkan, något som övriga inte tar med i bedömningen.

Tabell 1 Översiktlig beskrivning av verktygen.

Verktyg	Andel av svensk marknad	Oberoende bedömning	Utkomst av bedömning ¹	Transparent metod	Transparent bedömning	Uppdateringsfrekvens (bedömning av produkten)
MSC (v 3.0)	Varierar för olika sortiment, men enbart produkter som ansökt om certifiering med en generell brist på produkter från småskaligt fiske.	✓	1/0	✓	✓	5 år (samt årliga revisioner)
Fiskguiden (v5.0.12)	Täcker alla de viktigaste produkterna för svensk marknad.	✓	Gradient	✓	-	1 år
KRAV	Ett fåtal produkter.	✓	1/0	✓	-	Besiktningar varje år samt vid oanmälda kontrollbesök.
Orkla	100% av egna sortimentet.	-	Gradient	-	-	1 år (eller oftare beroende rådets dynamik)

¹1/0 innebär att det finns två alternativa utkomster, certifierad eller ej. För MSC kan dock en certifiering ske med villkor om förbättring.

3.3.2 Exempel på utkomst för olika produkter

Om man studerar utkomsten av de olika verktygens bedömningar för samma produkt blir det tydligt att nuvarande situation rörande beslutsunderlag för branschen kring hållbara val av sjömat är komplex (Tabell 2). För de studerade fiskena, som antingen är viktiga vad gäller volym på svensk marknad eller i behov av vägledning på grund av medialt intresse, kan man få rekommendationen att en produkt är allt från ett hållbart val till att den ska undvikas. Detta komplicerar arbetet för värdekedjaaktörer vad gäller strategier kring hållbar sjömat från fiske. Det är även vanligt att en art kan ha olika rekommendationer i Fiskguiden beroende på vilket fiskeredskap som används, vilket ger fler aspekter att ta hänsyn till, men detta var inte aktuellt för just dessa produkter.

Tabell 2 Exempel på utkomst för fyra olika produkter på svensk marknad. Observera att detta var gällande för augusti 2023. Under september lanserades en ny version av Fiskguiden, där exempelvis bottentrålad torsk i Barents hav får rött ljus, samt ICES har kommit ut med ny rådgivning kring sillen som kan påverka Orklas bedömning.

Art	Fiskeområde	MSC	Fiskguiden	KRAV	Orkla
Nordhavsräka (<i>Pandalus borealis</i>)	Skagerrak, Kattegatt, Norska rännan (Nordsjön)	Certifierad	Röd	Certifierad	
Sill (<i>Clupea harengus</i>)	Norska havet	-	Grön	-	
Skarpsill (<i>Sprattus sprattus</i>)	Skagerrak, Kattegatt och Nordsjön	-	Gul	-	
Torsk (<i>Gadus morhua</i>)	Barents hav	Certifierad	Gul	En del certifierat*	

*regelverket tillåter ej certifiering av fisk fångad med bottentrål och det finns fler regler satta kring exempelvis bränsleförbrukning och agnanvändning.

På ett övergripande plan kan man summera dessa olika utkomster med:

- För MSC och KRAV måste fisken ansöka om att bli certifierade, vilket inte alla gör. Där har initiativ som Fiskguiden och Orklas bedömning en styrka i att vara mer heltäckande. Ett fiske kan även misslyckas med att bli certifierat (skarpsillen i exemplet) p g a exempelvis otillräckliga dataunderlag eller förvaltningsplaner, vilket inte nödvändigtvis är aspekter som de själva har rådighet över. Detta hanterar Fiskguiden och Orkla istället genom olika poängsättningar.
- Ett fiske kan förlora sin certifiering (sillen i exemplet) p g a bristande förvaltning, men själva fisket kan fortfarande ske på en nivå som inte hotar beståndet eller ekosystemet. Detta kan ge den grönt ljus i Fiskguiden och i Orklas bedömning–men den riskerar att förlora även denna rekommendation om problemen kvarstår och får konsekvenser för hållbart nyttjande.
- Ett fiske kan vara certifierat, men det kan finnas kriterier som inte uppfylls för Fiskguiden (nordhavsräkan och torsken i exemplet). Dessa kan handla om hur man ser på risker kring användning av olika redskap (framför allt bottentrål) samt vilka känsliga arter och livsmiljöer som beaktas.

4 Skillnader, likheter och nyanser av hållbarhet

Detta kapitel summerar reflektioner av författarna baserat på kapitel 3.

4.1 Styrkor

Överlag medför bedömningar som utförs av en oberoende, tredje part (alla verktyg förutom Orklas) en ökad trovärdighet. Globala organisationer som MSC och WWF kan dessutom ha en hög trovärdighet, beroende på vem som tillfrågas, och stor möjlighet påverka industrin. MSC kan exempelvis förflytta en stor del av industrin i rätt riktning genom att sätta en relativt låg ribba för certifiering (som att ge poäng för att det finns en beståndsuppskattning), tillämpa villkor och skärpa standarden över tid (marknadsförflyttning) – men då främst fisken med bristande förvaltning idag. MSC:s publika bedömningsunderlag ger även stor transparens, vilket möjliggör insyn i bedömningarna och därmed vilka konkreta åtgärder som krävs för att åstadkomma förbättring – både för det utvärderade fisket och standarden i sig. Vad gäller Fiskguiden är den idag ett starkt påverkansverktyg för att få till mer hållbara produkter och underlaget används för policy-påverkan. Det har även skett en ökning i användandet av Fiskguiden bland viktiga aktörer på den svenska marknaden. Styrkan för Orklas metod är att de själva har kontroll över sina produkter vad gäller genomgång av bedömningsunderlag och därmed kan bemöta frågor som olika kunder kan tänkas ha.

4.2 Svagheter

Projektet initierades delvis för att det kan finnas en mismatch mellan när råvaror köps in och tidpunkt för olika hållbarhetsutvärderingar, vilket kan ses som en svaghet för existerande bedömningar. Branschen har också uttryckt att bristen på transparens i vissa bedömningar gör det svårt att driva hållbarhetsfrågor vidare i leverantörskedjan. Det efterfrågas tydliga sätt att långsiktigt och med god framförhållning kunna driva hållbarhetsagendan i rätt riktning.

En certifiering av MSC är förhållandevis dyr och omfattande och kräver en stor organisation. Detta gör det svårt för småskaliga fiskare när tillräckligt dataunderlag och förvaltning saknas. Att det finns så många olika utvärderingar är på ett övergripande plan kanske inte mest kostnadseffektivt – det finns en sammanlagd prislapp för en produkt från kostnader associerade med de olika certifieringarna, arbetet bakom Fiskguiden och Orklas utvärdering.

Trots krav på en objektiv CAB kan MSC-standarderna möjliggöra generösa tolkningar, framför allt utifrån ekosystemaspekten. Där har exempelvis den senaste uppdateringen av standarden verkat för mer tydliga definitioner. Även villkorssystemet kan ha för lågt satta krav. De villkor som ges berör inte heller alltid frågor som det enskilda fisket har möjlighet att förändra, t ex när det rör sig om brister i förvaltning. Tillsammans med lite lägre ribba för hållbarhet, motiverat utifrån att kunna få med fler fisken i certifieringsprocessen, kan det påverka betydelsen av MSC för dagligvarubranschen i Sverige.

Vad gäller Fiskguiden klagar aktörer på att det krävs en hög detaljnivå av information kring produkten för att veta vilken rekommendation den har, även om informationen ska finnas på produkten enligt EU-krav. Det kan också vara svårt för aktörer att förstå att en och samma art kan ha flera färger, men det reflekterar snarare komplexiteten som finns i verkligheten.

De strikta krav som är satta kring hållbarhet för Fiskguiden kan göra det svårt för en produkt att få grönt ljus, speciellt eftersom många produkter är bottentrålade och utvärderas med hårdare krav än de som är satta för MSC. I förlängningen kan detta även försvåra möjligheten att få till större konsumtions- och produktionsförändringar – om inte förvaltningen av fisket vill genomföra förändringar för att minska riskerna med bottentrålning innebär det i praktiken att produktionen kan fortsätta men istället kanaliseras produkterna till andra marknader med lägre eller inga satta krav kring dessa effekter.

KRAV är en mycket liten aktör vad gäller hållbarhetsutvärdering av sjömat. Med de extra krav som ställs kring t ex bränsleförbrukning och miljögiftsaspekter kan det resultera i att certifieringen inte har tillräcklig betydelse för den större ansträngningen och extra kostnaden som krävs för ett företag att erhålla märkningen. Små volymer kan även leda till att övriga värdekedjaaktörer inte prioriterar att certifiera enligt spårbarhetsstandarderna. Utifrån behovsanalysen är dessutom kännedomen om och efterfrågan på KRAV-certifierad sjömat hos deras kunder låg.

4.3 Olika nyanser av hållbarhet

Fiskguidens system med rött-gult-grönt ljus har fördelen att det på ett relativt informativt sätt kan upplysa konsumenterna om komplexiteten kring olika miljöutmaningar för sjömat, och visa att det finns stora skillnader i hållbarhet mellan olika typer av produkter. Ett certifieringssystem kan enbart upplysa om produkten har certifierats eller ej. Information av vikt som missas jämt mot konsument för exempelvis MSC är att få med de olika nyanserna av hållbarhet när både en burfångad och bottenträlad produkt är certifierad – där samma produkt kan antingen vara associerad med marginella utkast och bottenpåverkan medan den andra betydligt mer omfattande påverkan av båda aspekterna¹³. Certifieringssystem bygger dessutom på frivillighet och täcker därmed enbart in en del av marknaden. Det medför att en certifiering inte säger någonting om hur produkten som ligger bredvid i frys-/kyldisken förhåller sig till den certifierade produkten om den inte ansökt om certifiering.

MSC:s bedömningar utgår från kriterier som är satta för att kunna appliceras i ett globalt perspektiv, där fokus är på att fisket ska bedrivas enligt internationella lagar och konventioner. Vad gäller förvaltning utgår man från huruvida lagar och regler finns på plats, snarare än det faktiska skyddet av allt marint liv. WWF har i Fiskguiden mer fokus på att minska risker för ekosystemen genom att exempelvis beakta påverkan på alla typer av livsmiljöer (inte bara de som har åtaganden om skydd) samt beaktar i högre grad ekosystemeffekter. KRAV angriper fler miljöfrågor än både MSC och Fiskguiden i dagsläget, som exempelvis miljögifter, men den certifierade volymen är liten.

¹³ Hornborg, S., m fl. (2017). New policies may call for new approaches: the case of the Swedish Norway lobster (*Nephrops norvegicus*) fisheries in the Kattegat and Skagerrak. ICES Journal of Marine Science, 74(1), 134–145.

Sammantaget blir detta en komplex avvägning mellan praktisk tillämpbarhet och hur långt på hållbarhetsskalan man vill gå – ju fler aspekter som beaktas, och ju striktare krav som sätts, desto mindre produkter på marknaden kan certifieras.

MSC tillämpar villkorade certifieringar och har en annan bedömningsgrund vad gäller exempelvis habitatspåverkan. Utmaningarna med detta kan exemplifieras med nordhavsråkan som fiskas i Skagerrak och har diskuterats flitigt i media under åren med avseende på illegalt utkast av småråka och försämrade beståndssituation. Detta fiske certifierades som hållbart 2015 men med flera villkor rörande exempelvis utkast under en femårsperiod. Fisket fick sedan fortsatt certifiering utan uppfyllda villkor efter att ha ingått i en annan certifiering innan femårsperioden var slut. Att fisket är fortsatt certifierat trots att problemen kvarstår är en kombination av att i) tidsperioden som var satt för villkoren inte var slut och ii) en förändring av standarden under tiden som resulterade i en omformulering av villkoren. I praktiken innebär detta att det problem som lyfts i den mediala debatten kring utkastproblematik 2014 fick ett villkor samtidigt som det varit certifierat som hållbart fiskat sedan 2015 – d v s åtta år. Det finns dessutom skillnader i hur effekter av bottenrålning beaktas mellan Fiskguiden och MSC. Fiskguiden inkluderar risker från fiske för alla livsmiljöer. MSC beaktar enbart fiskets påverkan på livsmiljöer på de bottenar som är definierade som skyddsvärda. Det finns dessutom utrymme i MSC-standarderna för utvärderingar att göra lite märkliga val kring vilka livsmiljöer som beaktas. Exempelvis beaktades påverkan på ålgräs – vilka inte överlappar med fisket då de förekommer mycket grunt och därför medför liten risk för fisket – medan påverkan på andra habitat där fisket faktiskt sker inte utvärderades. Fiske efter nordhavsråka sker exempelvis på djupa mjukbottenar som inte har något formellt skydd men samtidigt har en omfattande påverkan från fiske – upp emot 91% av denna miljö i Skagerrak påverkas av fiske där fisket efter nordhavsråka har en viktig del¹⁴. Sammanfattningsvis bidrar detta till olika utkomst med avseende på MSC respektive Fiskguiden för produkten.

Även om det kan finnas utmaningar kring hur bedömningar görs och därmed utkomst så kan man ändå verka för ökad hållbarhet på olika sätt. Ett konkret exempel på hur MSC kan verka för hållbart fiske är genom användandet av Fishery Improvement Projects (FIP). Om ett fiske saknar eller har förlorat certifiering upprättas i vissa fall ett FIP, vilket kan utgöra stöd vid inköp. Projekten syftar till att stimulera förändringar för ökad hållbarhet genom att under en offentlig och oberoende process identifiera behov av förbättringar samt konkreta åtgärder som bör vidtas. Under förutsättning att programmet utvecklas enligt uppsatta mål och tidsplan, kan involverade verksamheter använda FIP för att hävda att inköpen sker ansvarsfullt, trots kvarvarande utmaningar. Detta finns för just sillen i exemplet, som förlorade sitt MSC-certifikat 2020¹⁵. Sillens FIP-program inleddes 2021 med strävan om att certifikatet ska återfås 2024. De uppsatta målen handlar övergripande om att den pågående konflikten kring kvotfördelning mellan berörda länder ska lösas för att åstadkomma att respektive lands fiske sker på ett hållbart sätt.

¹⁴Hornborg, S., & Mann, M. (2019). Broad sustainability analysis of Northern shrimp fisheries in the Skagerrak. RISE Rapport 2019:36. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1318454/FULLTEXT01.pdf>

¹⁵<https://fisheryprogress.org/fip-profile/northeast-atlantic-ocean-mackerel-and-herring-hook-line-trawl-and-purse-seine>

5 Sammanfattande diskussion

Det finns både flertalet skillnader och likheter mellan befintliga hållbarhetsutvärderingar av sjömat. Samtliga strävar generellt sett efter samma mål, men skiljer sig något i syfte, samt vad som bedöms och hur. Sammanvägt påverkar detta utkomsten av utvärderingen, illustrerat med fyra exempelprodukter som fått olika rekommendationer beroende på verktyg. I förlängningen kompliceras förståelsen av varför det blir olika utkomst av utvärderingarnas av olika grader av transparens. MSC har en hög transparens, men har minskat i betydelse för aktörer inom svenska dagligvarubranschen. Fiskguiden kritiseras av samma aktörer för låg transparens, men har ändå högre trovärdighet. Det går också att spekulera i huruvida transparensen inom MSC i praktiken leder till ökad förståelse eftersom standarden anses svårtolkad och utvärderingsrapporterna omfattande. Gemensamt för alla verktygen förutom Orklas är att en oberoende part ansvarar för utvärderingen. Utifrån behovsanalysen är det just denna form av tredjepartsgranskning som huvudsakligen efterfrågas av branschen.

I dagsläget är det svårt för ett företag som exempelvis Orkla att sätta mål kring hållbar sjömat och uppfylla dem – de har ingen möjlighet att påverka utvecklingen av fisket. Av Orklas inköp av marin råvara 2022 var 38% av det ekonomiska värdet respektive 28% av volymen MSC-certifierad. Målet är att till år 2025 uppnå 100% MSC-certifierad råvara. Den i dagsläget största utmaningen att nå detta är att Orklas stora inköp består av makrill, sill och torskrom, som alla saknar MSC-certifiering idag. När detta sker på grund av politik som ett enskilt företag inte kan styra över, som kustländernas brist på överenskommelse om kvoter för makrill, är det svårt att uppnå en sådan målsättning.

Vad behövs för ett trovärdigt och behovsanpassat verktyg för hållbarhetsutvärderingar av sjömat, som har förtroende av olika värdekedjaaktörer och kan användas för hela den svenska sjömatindustrin? Baserat på behovsanalysen kan man tratta ner utmaningarna till en checklista kring vad som är önskvärt (Tabell 3). Det är även viktigt att noga överväga vilka risker som kan ses. Hur påverkas exempelvis trovärdigheten om initiativet är branschinitierat – och hur får man på bästa sätt in vetenskapligheten kring vad som kan bedömas som hållbart eller ej? Här kan det vara viktigt att se över hur trovärdigheten kan öka genom att inte ge för mycket utrymme för generösa tolkningar av satta kriterier. Det kan även vara önskvärt att se över kostnadseffektiviteten. En aktuell utvärdering kräver resurser, där MSC är för dyrt för en del fisken och WWF bygger på donationer. Flera olika utvärderingar på olika håll leder till stor sammanlagd kostnad.

Tabell 3 Önskvärda egenskaper för ett utvärderingsverktyg för sjömat.

Önskvärda egenskaper	Kommentar
Utvärdering av tredje part	Krav från branschen, etablerat arbetssätt. Saknas i Orklas initiativ.
Hög trovärdighet hos olika aktörer	Användandet av Fiskguiden ökar bland aktörer på land, men fisket använder sig av MSC för att certifiera sig. Förtroendet för Fiskguiden varierar dock, med överlag en större förvirring efter fränkoppling från certifiering.
Stor möjlighet påverka fisket i en hållbar riktning	Fiskguiden är ett påverkansverktyg och MSC använder villkor och skärpningar av standarden. Kedjan på land upplever dock att de tydligare kan driva förbättringar om de kunde vara mer konkreta jämt mot leverantörer.
Transparens	Krav från branschen, saknas fullt ut för alla initiativ förutom MSC.
Låg detaljnivå och lätt att förstå/använda	Såväl den omfattande MSC-standarderna som Fiskguidens höga detaljnivå skapar förvirring vilket indikerar behov av en gyllene medelväg. Kräver förenkling/automatisering av verktyget.
Timing av utvärdering	Finns behov av att se över hur man bäst kan minska risken för att det finns råvara i lagren som var utvärderade som hållbara vid inköp men ej vid försäljning.
Dokumentation	Krävs framför allt gentemot kunder inom offentlig verksamhet för att kunna visas upp som intyg och bemöta Upphandlingsmyndighetens kriterier ¹⁶ .

En fråga som kräver mer dialog med en bredare grupp intressenter är huruvida ett nytt initiativ kring hållbarhetsutvärderingar av sjömat i Sverige är eftersträvansvärt – och hur det bäst kan utformas. För att komma runt en del av den problematik som finns med certifieringar finns det redan flera industriinitierade initiativ med syftet att verka och marknadsföra produkter från hållbart fiske. Föreningen Iceland Sustainable Fisheries (IFS) bildades 2012 av företag inom fiske, produktion och försäljning av isländsk sjömat med syftet att visa på hållbarheten inom isländskt fiske och det arbete som bedrivs för att bevara bestånd och havsmiljö gentemot inköpare och konsumenter¹⁷. NaturSkånsam är ett initiativ i Danmark som lanserades 2020 och är enligt uppgifter på hemsidan det första initiativet i världen där ett land har en statskontrollerad hållbarhetsmärkning för fisk¹⁸. Även i Sverige har initiativ tagits. Närfiskat syftar till att marknadsföra lokalt fångad fisk i Sverige, men det är idag inte någon utbredd eller känd märkning. Då det redan finns många initiativ på marknaden är det viktigt att en ny märkning är associerad

¹⁶Mer information finns här:

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/branscher/upphandling-av-livsmedel-och-maltidstjanster/livsmedelsbloggen/wwfs-forandring-av-fiskguiden-paverkar-anvandning-av-vara-hallbarhetskriterier/>

¹⁷<https://www.isf.is/>

¹⁸<https://skaansomt.kystfiskeri.dk/naturskaansom-2/>

med mervärde – vilket även gäller för en branschgemensam modell för hållbarhetsutvärdering av sjömat för svenska marknaden. Hur kommer den att förhålla sig till etablerade hållbarhetsutvärderingar som redan finns och med största sannolikhet kommer att fortsätta verka?

Om man ser till en mer allmän utveckling inom livsmedelsbranschen vad gäller att verka för hållbar sjömat så säger många aktörer att de vill följa Fiskguiden, men syns inte alltid i butik enligt uppgifter från WWF. Det finns dock numera ett nytt och mer övergripande hållbarhetsinitiativ framtaget för branschen i stort i form av 'Färdplan för Sverige'. Färdplanen är baserad på WWF:s nätverk Hållbar livsmedelskedja som initierades år 2015 och består idag av 15 företag som representerar hela värdekedjan¹⁹. Här har man även kommit överens om mål kring sjömat som ska uppnås till 2030. Dessa mål bygger på användandet av certifiering, Fiskguiden och andra tredjepartsgranskade verktyg, men som illustrerats i denna rapport, medför flera utmaningar. Förhoppningsvis kan initiativet skapa ytterligare incitament kring att arbeta mer med hållbar sjömat inom livsmedelsbranschen i stort i Sverige, och med en samsyn kring existerande verktygs brister och möjligheter, eventuellt verka för en utveckling av ett mer behovsanpassat verktyg.

Slutligen handlar det om omfattningen av bedömningen, och hur högt man bör sätta kraven. Orkla har en smal bedömningsgrund med fokus på målarten och bifångster, WWF utgår ifrån ekosystemspåverkan medan MSC sätter ribban utifrån globalt fiske med ambitionen att få med en större del av industrin och höja ribban efterhand. KRAV inkluderar flertalet miljöaspekter som övriga verktyg inte har, som exempelvis miljögifter, vilket kan göra att färre fisken ser det som motiverat att ansöka om certifikat om inte ett tydligt mervärde ses. Det finns viss målkonflikt mellan högt satta miljömässiga krav och volymer certifierade eller med grönt ljus – blir de för små komplicerar det hantering och intresset för certifiering av värdekedjan, samt riskerar att inte åstadkomma verklig förändring inom produktionen.

6 Slutsatser

Baserat på denna utvärdering kan följande vägar framåt ses för den svenska marknaden (ingen rangordning):

- **Alternativ A:** Fortsatt utveckling av de olika verktygen på var sitt håll och varje enskilt företag längs värdekedjan tar fram sina egna strategier kring hållbara inköp av sjömat baserat på det verktyg som passar dem bäst. Detta representerar nuläget och resulterar sannolikt i att sjömatområdet förblir komplext. Några rekommendationer till de olika verktygen är att MSC behöver ha mer dialog med näringen på land om de vill öka sin relevans, Orkla behöver utveckla sin analys och ta in en oberoende granskare, KRAV behöver öka sin kännedom på svenska marknaden och Fiskguiden skulle vinna på att dela med sig mer av sina bedömningar. Sammanfattningsvis kan man säga att denna väg inte är kostnadseffektiv vad gäller summan av kostnaden för de olika utvärderingarna på var sitt håll, men då de olika initiativen sannolikt kommer fortsätta existera kanske det går att verka för ökat samarbete för att få ner kostnaderna.

¹⁹ <https://www.wwf.se/foretag/samarbeten/hallbar-livsmedelskedja/#om-samarbetet>

- Alternativ B: Utveckla ett utvärderingsverktyg för den svenska marknaden i ett brett samarbete mellan olika aktörer för att skapa en branschgemensam modell för svenska marknaden. Om utgångspunkten är Orklas modell så kräver den breddning av själva utvärderingen kring vad som beaktas, definition av tröskelvärden för vissa poängsättningar (t ex definition av medel för bifångst) för att i största möjliga mån undvika godtycklighet, inkludera en oberoende granskning, samt matcha utvärderingen optimalt tidsmässigt mot behoven inom branschen och mot de produkter som finns på marknaden och koppla till information som finns i Dabas. En samverkan mellan de olika verktygen är önskvärd här, då det är viktigt att inte återuppfinna hjulet och istället integrera bättre. Det är även viktigt att fundera kring vem som lämpligast leder ett sådant arbete, och hur kostnadseffektivitet bäst kan uppnås.
- Alternativ C: Stärka samarbetet mellan sjömatbranschen, certifiering och exempelvis Färdplan för Sverige som initierats av WWF ("Det svenska handlaget"²⁰). Frågor här rör hur målsättningar kring sjömat på svenska marknaden bör förhålla sig till olika certifieringar. MSC är en global organisation och kan inte anpassa sin standard till krav från den svenska marknaden, samtidigt som andel av produkterna som är MSC-certifierade generellt sett är viktiga målsättningar för enskilda företag idag.

Tack

Rapportförfattarna vill tacka Helene Thörnlund, Johan Mellgren och Anders Högberg på Orkla Foods för intressanta diskussioner och underlag till denna rapport. Dessutom vill vi tacka Inger Melander (WWF Sverige), Camilla Uggla (KRAV), Helle Christensen (MSC) och Louise Valentin (MSC) för att de ställt upp på intervjuer och gett input på de delar som rör respektives verktyg. Blå Mat tackas för finansiering.

²⁰https://hallbarlivsmedelskedja.se/wp-content/uploads/2023/09/HLK_Handslag_2023_signeringsversion_2023-08-18.pdf (231009)

Appendix 1

Tabell 4 Summering av vad som utvärderas av Marine Stewardship Council (MSC) i versionen 3.0 som publicerades år 2022. Förkortningar: HCR = harvest control rule; OOS = out-of-scope species; ETP = endangered, threatened or protected species; UoA = unit of assessment; PRI = point of recruitment impairment.

Principle	Component	Performance Indicator (PI)		Definition
One	Outcome	1.1.1	Stock status	The stock is at a level that maintains high productivity and has a low probability of recruitment overfishing.
		1.1.2	Stock rebuilding	Where the stock is reduced, there is evidence of stock rebuilding within a specified timeframe.
	Management	1.2.1	Harvest strategy	There is a robust and precautionary harvest strategy in place.
		1.2.2	Harvest control rules & tools	There are well-defined and effective HCRs in place.
		1.2.3	Information & monitoring	Relevant information is collected to support the harvest strategy.
		1.2.4	Assessment of stock status	There is an assessment of the stock status.
	Two	In-scope species	2.1.1	Outcome status
2.1.2			Management strategy	There is a strategy in place that is designed to maintain or to not hinder rebuilding of in-scope species.
2.1.3			Information	Information is adequate to determine the impact of the UoA on in-scope species and the effectiveness of management measures or strategies in place.
ETP/OOS species		2.2.1	Outcome status	The direct effects of the UoA do not hinder recovery of the ETP/OOS unit to favourable conservation status.

Principle	Component	Performance Indicator (PI)		Definition
		2.2.2	Management strategy	The UoA has precautionary management strategies in place designed to: – Ensure that incidental catches of the ETP/OOS unit are minimised and where possible eliminated – Ensure that the UoA does not hinder recovery to Favourable Conservation Status.
		2.2.3	Information strategy	Information is adequate to determine the impact of the UoA on the ETP/OOS unit and the effectiveness of management measures or strategies in place.
	Habitats	2.3.1	Outcome status	The UoA does not cause serious or irreversible harm to habitat structure and function, considered on the basis of the area covered by the governance body(ies) responsible for fisheries management in the area(s) where the UoA operates.
		2.3.2	Management strategy	There is a strategy in place that is designed to ensure the UoA does not pose a risk of serious or irreversible harm to the habitats.
		2.3.3	Information	Information is adequate to determine the impact of the UoA on habitats, including changes in the risk posed by the UoA over time.
	Ecosystem	2.4.1	Outcome status	The UoA does not cause serious or irreversible harm to the key elements underlying ecosystem structure and function.
		2.4.2	Management strategy	There are measures in place to ensure the UoA does not pose a risk of serious or irreversible harm to ecosystem structure and function.
		2.4.3	Information	There is adequate knowledge of the ecosystem and the main impacts of the UoA on key ecosystem elements.
	Three	Governance and policy	3.1.1	Legal &/or customary framework

Principle	Component	Performance Indicator (PI)		Definition
		3.1.2	Consultation, roles & responsibilities	The management system has effective consultation processes that are open to interested and affected parties. The roles and responsibilities of organisations and individuals who are involved in the management process are clear and understood by all relevant parties.
		3.1.3	Long term objectives	The management policy has clear long-term objectives to guide decision-making that are consistent with the MSC Fisheries Standard, and incorporates the precautionary approach.
	Fishery-specific management system	3.2.1	Fishery-specific objectives	The fishery-specific management system has clear, specific objectives designed to achieve the outcomes expressed by MSC Principles 1 and 2.
		3.2.2	Decision making processes	The fishery-specific management system includes effective decision-making processes that result in measures and strategies to achieve the objectives, and has an appropriate approach to actual disputes in the fishery.
		3.2.3	Compliance & enforcement	Monitoring, control, and surveillance (MCS) mechanisms ensure the management measures in the UoA are enforced and complied with.
		3.2.4	Monitoring & management performance evaluation	There is a system for monitoring and evaluating the performance of the fishery-specific management system against its objectives. There is effective and timely review of the fishery-specific management system.

Tabell 5 Summering av vad som utvärderas av CAM versionen 5.0.12 (från 20:e april 2023) som underlag till Fiskguiden. Observera att för kriterium 1 (målart) finns två separata frågebatterier (track A respektive B) där man väljer antingen den ena eller den andra beroende på dataunderlag som finns tillgängligt för målarten.

Kriterier	Frågor i CAM	Mål
Category 1	TRACK A: QA2: What is the current condition of the stock in terms of biomass, recruitment and structure?	Stock size and structure of the target stock is currently at a level that does not impair recruitment and the ecological functioning of the stock.
	TRACK A: QA3: Is the fishing intensity appropriate to achieve or maintain a sustainable target size of the stock?	The stock is fished at a rate that will not result in the stock size to fall below sustainable target levels. The fishery does not alter the stocks structure.
	TRACK A: QA4: Does the overall fishing pressure (all gears combined) have an unfavourable effect on the stock structure?	Catches should not alter the stock structure so that recruitment is impaired. This is reflected by catches containing all relevant age classes and a mean length-at-catch of $\sim 2/3$ of L_{inf} .
	TRACK B: QB2 How resilient is a stock of the species under assessment?	The species does not exhibit growth, or reproduction characteristics that reduce the stock's resilience to fishing pressure.
	TRACK B: QB3 How vulnerable is the species to fishing practice?	The species does not exhibit distinct life history characteristics that make it particularly vulnerable to fishing practice.
	TRACK B: QB4 Is there any evidence that this species is at risk or threatened by the fishery?	There is no evidence that the stock is at immediate risk or that the fishery under assessment impairs recruitment and the ecological functioning of the stock.
Category 2	Q7: How much does the fishery impact any population of endangered, threatened, protected (ETP) or highly vulnerable species (free moving and sessile)?	The fishery shall not have negative effects on biodiversity.
	Q8: Does the fishery produce mortalities due to discarding?	The fishery does not cause mortalities due to discarding, slipping events or net escape.

Kriterier	Frågor i CAM	Mål
	Q9: To what extent do landings contain other catches of unmonitored, unmanaged or overfished species?	All landed catch is adequately monitored, recorded, managed and does not originate from overfished stocks.
	Q10: What is the impact of the fishery on the trophic web or the ecosystem's functioning?	Removing species from the ecosystem does not cause cascade effects within the trophic net. The fishery does not hamper or alter the ecosystem's functioning.
	Q11 What is the impact on habitats?	The gear does not negatively affect vulnerable marine habitats and benthic communities.
	Q12 What is the carbon footprint of the fishery?	The fishery shall release the lowest possible amount of greenhouse gasses.
	Q13 What is the gear specific relative risk from abandoned, lost and discarded fishing gear (ALDFG)?	No gear is lost or discarded in this fishery. If gear is lost there are provisions that this will not harm the environment.
Category 3	Q14: How comprehensive is the monitoring of the stock?	The stock is adequately monitored to allow a solid description of the stock status in terms of structure, biomass, and fishing pressure.
	Q15: How well is the stock managed?	The stock is managed according to scientific advice & recommendations. A management plan is in place and has been approved as sustainable by independent scientific research. There is strong evidence that the fishery complies with the management.
	Q16: Are measures established to mitigate impact on ETP species and are these measures effective?	Management measures are established that are adequate to decrease ETP impact to a low level so that fishery does not pose an imminent threat to this species' population.
	Q17: Are measures established to minimize discards and are these measures effective?	Discards are illegal and incentives for discarding are minimized. There are adequate procedures for handling catch that is landed but cannot be marketed.
	Q18: Are all landed species accounted/managed and are there effective measures to minimize the catch of	The fishery is regulated to prevent adverse impacts on other landed species' populations. All landed species are well monitored and managed. There are measures minimizing the catch of unmonitored and unmanaged species.

Kriterier	Frågor i CAM	Mål
	unaccounted/unmanaged species or of species which are subject to overfishing?	
	Q19: Are there effective regulations established to minimize adverse impacts on the ecosystem and the habitat?	Effective Measures are established to prevent irreversible long- and short-term damage to the ecosystem, its functioning and habitats.
	Q20 Are there measures enacted to prevent illegal, unregulated, unreported or misreported (IUU) catches and are these measures effective?	Effective measures are established to prevent illegal, unregulated, unreported or misreported catches. The established measures are effective to reduce such catch to a negligible level.
	Q21 Are there measures established to ensure compliance and enforce fisheries regulations effectively?	Fisheries regulations are enforced; the fishing sector fully complies with the regulations. Compliance is a result of low incentives to violate regulations rather than stringent enforcement.
	Q22 How transparent is the management's decision-making process, and are all stakeholders involved? Are all information and data freely and fully accessible?	The decision-making process is fully transparent. Stakeholders are not only heard but are fully involved in the decision-making process. Information and data about the fishery are fully accessible on the internet.
	Q23: How likely is the fishery involved in any kind of human rights violations?	No human rights violations occur in this fishery.
	Q24: What is the probability that the fishery undermines the livelihood* of local communities?	The fishery does not impair the livelihood of local communities especially with respect to food security or social conflicts in the concerned region.
	Q25 Are there management measures to minimize the quantities of abandoned, lost or discarded fishing gear (ALDFG) and its impact on the ecosystem?	Effective management measures are established to prevent abandoned, lost or discarded fishing gear (ALDFG) and minimize the impact of ALDFG on the ecosystem.

Tabell 6. Summering av KRAV:s regler (utgåva 2023) för certifiering av fisk och skaldjur. Observera att det utöver specifika regler för fiskeverksamheter finns grundläggande regler som gäller för alla produktgrupper, vilka finns tillgängliga på KRAV:s officiella hemsida.

Regler		Specificering
17.0 Certifieringens räckvidd	17.0.1 Andra regler du ska följa	Du som är certifierad för fiske ska också följa de allmänna reglerna i kapitel 2, 3 och 20.
	17.0.2 Omfattning av certifieringen	Du som är certifierad för fiske får lagra och hantera produkter från din egen KRAV-certifierade produktion. <i>Utöver din certifiering för fiske, ska du vara certifierad för Livsmedelsförädling, om du förädlar, förpackar eller märker egna eller andras KRAV-certifierade produkter.</i>
17.1 KRAV-certifierat fiske på MSC-certifierade fisken	17.1.1 MSC-certifierade fisken	Om ditt fartyg finns med på MSC:s fartygsförteckning ("vessel list") för ett MSC-certifierat fiske, eller du på annat sätt kan visa att du ingår i ett MSC-certifierat fiske, kan du ansöka om KRAV-certifiering enligt avsnitt 17.3
17.2 Utgått		
17.3 Certifiering av fartyg, dokumentation och kompetenskrav Reglerna i det här avsnittet handlar om vad certifieringen innebär, samt om krav på dokumentation, rapportering och kunskap om KRAV:s regler.	17.3.1 Certifiering av fartyget	Du som vill bedriva certifierat fiske ska se till att det enskilda fiskefartyget blir certifierat av ett certifieringsorgan ackrediterat för att certifiera enligt KRAV:s regler för fiske (kapitel 17). Certifieringen av fartyget innebär att fartyget får landa fisk eller skaldjur som KRAV-certifierade. Du som har fartygstillståndet är ansvarig för att följa samtliga regler för KRAV-certifierat fiske.
	17.3.2 Främmande ämnen	Fisk och skaldjur som ska KRAV-märkas får inte vara begränsade för någon konsumentgrupp enligt Livsmedelsverkets kostråd. Nivåerna av främmande ämnen i fisken/skaldjuren får inte överstiga lagstadgade gränsvärden, i landet där fisken landas.
	17.3.3 Certifierad och icke-certifierad fångst	Du får inte bedriva fångst av samma målart inom ett MSC-certifierat fiske med både tillåtna och icke-tillåtna redskap eller metoder. Däremot får du under en och samma resa bedriva fångst av en målart inom ett MSC-certifierat fiske och en annan målart som det MSC-certifierade fisket inte omfattar.

Regler	Specificering
17.3.4 Dokumentation och rutiner	Du ska ha dokumentation som visar hur fartyget lever upp till de miljö-, fiske- och arbetarskyddslagarna som gäller. Det ska också finnas rutiner som säkerställer att den som ansvarar för fartygets fiske får reda på till exempel lagändringar och eventuella fiskestopp.
17.3.5 Dokumentation av fångstresan	Du ska dokumentera fartygets fångstresa så att det inte råder något tvivel om var fångsten är tagen. Informationen ska ange fartygets position med en noggrannhet av 10 nautiska mil eller högre upplösning. Du ska dokumentera den plats där fartyget sätter redskapet i vattnet och den plats där det tas upp. Dokumentationen kontrolleras vid varje kontroll av ditt certifieringsorgan.
17.3.6 System för positionsrapportering	<p>Fartyg som är längre än 12 meter ska vara utrustade med VMS-utrustning. Om fartyget är mellan 12 och 15 meter ska du sända information om dagens resa minst en gång varje fiskedag till en datainsamlande organisation. Om fartyget är längre än 15 meter ska du även sända information om position, kurs och fart till en datainsamlande organisation minst en gång i timmen.</p> <p>Ditt certifieringsorgan ska ges tillgång till uppgifterna från den datainsamlande organisationen. Om systemet slutar att fungera under en fångstresa får ingen del av fångsten säljas som KRAV-certifierad.</p> <p>Fartyg som återvänder till hemmahamnen inom 24 timmar efter att fångstresan startat är undantagna från denna regel.</p>
17.3.7 Fångstrapportering	Den totala fångsten innefattar all fisk och skaldjur som tas upp, både målarten och oönskad fångst. Du ska rapportera dina totala fångster i loggboken liksom eventuella bifångster av sjöfågel, marina däggdjur och evertebrater. Du ska i samband med kontroll ge ditt certifieringsorgan tillgång till dessa data, sammanställda på års- eller kvartalsbasis. Om du inte kan visa dessa data vid en kontroll får du en mindre avvikelse.
17.3.8 Personalens kompetens	Personal på fiskefartyg som certifieras enligt dessa regler ska ha goda kunskaper om KRAVs regler och hur man följer dem, till exempel genom att ha läst igenom dem själv eller genom att ha fått dem presenterade för sig och diskuterat igenom dem med övriga i besättningen.

Regler	Specificering	
<p>17.4 Fiskemetoder och hantering av fångsten</p> <p>Det här avsnittet handlar om hantering av fångst och märkning av redskap samt om vilka fiskemetoder som är tillåtna respektive förbjudna.</p>	17.4.1 Förbjudna fiskemetoder	<p>Du får inte använda följande fiskemetoder:</p> <ul style="list-style-type: none"> • bomtrålning • bottentrålning <p>Det är dock tills vidare tillåtet att använda bottentrål vid fiske efter nordhavsräka i områden där det är väl dokumenterat att trålningen inte orsakar långsiktiga skador på ekosystemet. Regeln kommer att omprövas när alternativa fiskemetoder finns.</p>
	17.4.2 Utgått	<p>Om du använder agn vid bur- eller krokfiske ska det komma från hållbart fiskade bestånd – alltså fiske som följer ICES råd eller motsvarande – eller bestå av biprodukter från fiskindustrin. Du ska dokumentera mängden agn som använts och från vilka bestånd agnet kommer. Detta ska du redovisa i samband med kontroll i förhållande till hur mycket fisk som landats.</p> <p>Ditt certifieringsorgan kontrollerar att mängden agn du använder vid fisket är rimlig.</p>
	17.4.3 Användning av agn	<p>Om du använder agn vid bur- eller krokfiske ska det komma från hållbart fiskade bestånd – alltså fiske som följer ICES råd eller motsvarande – eller bestå av biprodukter från fiskindustrin. Du ska dokumentera mängden agn som använts och från vilka bestånd agnet kommer. Detta ska du redovisa i samband med kontroll i förhållande till hur mycket fisk som landats.</p> <p>Ditt certifieringsorgan kontrollerar att mängden agn du använder vid fisket är rimlig.</p>
	17.4.4 Vittjande av garn och krok	<p>Du ska dra garn och krokar så ofta att fisken aldrig blir sittande mer än 24 timmar i garnet/på kroken. KRAV kan besluta om särskilda restriktioner i fråga om vissa certifierade fisken. Vid otjänlig väderlek får du vänta tills vädret medger vittjande utan risk.</p>
	17.4.5 Vittjande av burar och ryssjor	<p>Du ska dra burar och ryssjor minst två gånger per vecka.</p>

Regler		Specificering
	17.4.6 Genomlysning av krabbor	Vid krabbfiske ska du genomlysa krabborna till sjöss. Krabbor som inte är välmatade ska släppas tillbaka i havet oskadda. Krabbklofiske, det vill säga att bara klorna landas medan resten av djuret kastas tillbaka, får inte KRAV-certifieras.
	17.4.7 Åldringsmaska och åldringspanel	Det ska finnas åldringsmaska och åldringspanel eller likvärdig anordning i burar och ryssjor i alla fiskhus.
	17.4.8 Övriga redskap ombord	Ett fartyg som fiskar certifierat efter en viss målart får inte ha med sig för certifieringen otillåtna redskap som är till för att fånga målarten.
	17.4.9 Märkning av redskap	Du ska tydligt märka alla redskap så att det är möjligt att spåra redskapen till dig.
	17.4.10 Trasiga redskap	Du ska föra iland trasiga redskap för att reparera eller förstöra dem.
	17.4.11 Bedövning av fisk	Du som fiskar med fartyg som är längre än 24 meter ska ha möjligheter att använda en bedövningsmetod ombord, både av fiskvälfärds- och kvalitetsskäl. Om du inte har den möjligheten ska du göra en plan för att ta i drift en sådan utrustning eller, om du anser att det inte är möjligt, förklara för ditt certifieringsorgan vad detta beror på.
	17.4.12 Förvaring av fångsten	Du ska förvara fångsten i enheter som är markerade för att uppnå full spårbarhet. I denna markering ska det ingå KRAVs namn eller märke, art, fångstplats, tid för fångst och liknande. Positionsangivelserna ska ange fartygets position med en noggrannhet på 10 nautiska mil eller högre upplösning. Vid kustfiske med små båtar är det tillåtet att märka enheterna vid landning. Uppgift om fångstplats och fiskemetod ska följa fångsten även i senare led.
17.5 Tekniska regler för fartyg	17.5.1 Dieselmotorer	Dieselmotorer ska drivas med diesel som innehåller maximalt 0,05 procent svavel (MK 1).

Regler	Specificering	
Det här avsnittet innehåller regler om miljökrav för fiskefartyg.	Om du har tekniska eller andra godtagbara praktiska skäl för att inte använda sådan diesel, ska du dokumentera dessa samt upprätta och genomföra en plan för att gå över till diesel med föreskriven svavelhalt.	
	17.5.2 Utombordsmotor	Om du har utombordsmotor ska det vara en fyrtaktsmotor eller modern tvåtaktsmotor med direktinsprutning.
	17.5.3 Bränsleåtgång	<i>Se tabell på KRAVs hemsida för högsta tillåtna bränsleåtgång per kg landad fisk för resp. fiske.</i>
	17.5.4 Beräkning av bränsleåtgång	Du ska vid kontroll kunna redovisa en sammanställning över hur mycket bränsle båten har bunkrat under ett år och hur mycket fisk som har landats under samma år (uppdelat per art). Om en och samma fiskemetod har använts för att fiska samma målarter under hela året, delas bara totalmängden bränsle med den totala landade fångsten för att få fram bränsleåtgången. Om båten varit aktiv i flera olika fisken, ska bränsleåtgången räknas ut separat för varje fiske.
	17.5.5 Hydrauloljor och smörjfetter	På fartyget får du bara använda hydrauloljor som är miljömärkta eller godkända enligt standarden "Hydraulvätskor – Krav och provningsmetoder SS 15 54 34" eller som uppfyller motsvarande krav. Smörjfetter som används ombord ska vara miljömärkta eller godkända enligt standarden "Smörj fett – Krav och provningsmetoder SS 15 54 70" eller uppfylla motsvarande krav. Ditt certifieringsorgan får bevilja undantag från denna regel om fartyget kan uppvisa dokumentation på att olja eller smörjmedel av den kvalitet som regeln kräver saknas på marknaden eller att de som finns tillgängliga har en sämre funktion.
	17.5.6 Rengöringsmedel	Du får inte använda grovrengöringsprodukter med komponenter som är klassade som cancerframkallande, mutationsframkallande eller reproduktionsstörande. Tensider och andra komponenter får inte hindra olja och vatten från att separera eller göra så att

Regler	Specificering
	reningsanläggningar inte fungerar. Grovrengöringsprodukterna ska i övrigt vara miljömärkta om sådana alternativ finns.
17.5.7 Köldmedier ombord	<p>Du får bara använda ozon- och klimatneutrala köldmedier ombord.</p> <p><i>Du ska till exempel inte välja HFC-föreningar. Exempel på köldmedier som får användas är koldioxid, butan, propan och ammoniak.</i></p>
17.5.8 Avfall	<p>Fartyget ska ha tydliga rutiner för att</p> <ul style="list-style-type: none"> • hantera olika typer av avfall • minimera mängden avfall • inte förorena mark, luft eller vatten. <p>Olika slags farligt avfall får inte blandas med varandra. Farligt avfall får heller inte blandas med andra slags avfall eller andra ämnen eller material. Farligt avfall ska i övrigt hanteras i enlighet med lagstiftningen i det land där fångsten landas.</p> <p>Farligt avfall är till exempel explosivt, brandfarligt, oxiderande, giftigt eller hälsoskadligt avfall. Exempel på farligt avfall är oljeavfall, impregnerat virke, el- och elektroniskrot, batterier, lösningsmedel, färg och lack.</p>
17.5.9 Bottenfärg	<p>Du ska följa den lagstiftning som finns om bottenfärger i landet där fångsten landas. Dokumentation av den typ och mängd av bottenfärg som fartyget använder ska uppvisas vid kontroll.</p>

Through our international collaboration programmes with academia, industry, and the public sector, we ensure the competitiveness of the Swedish business community on an international level and contribute to a sustainable society. Our 2,800 employees support and promote all manner of innovative processes, and our roughly 100 testbeds and demonstration facilities are instrumental in developing the future-proofing of products, technologies, and services. RISE Research Institutes of Sweden is fully owned by the Swedish state.

I internationell samverkan med akademi, näringsliv och offentlig sektor bidrar vi till ett konkurrenskraftigt näringsliv och ett hållbart samhälle. RISE 2 800 medarbetare driver och stöder alla typer av innovationsprocesser. Vi erbjuder ett 100-tal test- och demonstrationsmiljöer för framtidssäkra produkter, tekniker och tjänster. RISE Research Institutes of Sweden ägs av svenska staten.

RISE Research Institutes of Sweden AB Box 857, 501 15 BORÅS Telefon: 010-516 50 00 E-post: info@ri.se , Internet: www.ri.se	Hållbar konsumtion och produktion I RISE Rapport 2023: 102 ISBN: 978-91-89821-81-1
---	---